

מורה נבוכים חלק שרישי פרק מז

הענין לחץ גדול ונמלטו בזה המאמר, (ג) כן המציא דבר מוגשם לא מחומר כלל, הוא מכת האפשר אצלנו, ומכת הנמנע אצל הפילוסופים, וכן יאמרו הפילוסופים, שהמציא מרובע שאלכסונו כצלעו, ד או זוית מוגשמת שיקיפו בה ארבע זויות פשוטות נצבות, וכיצא בהם, כל אלו מכת הנמנע, וקצת מי שיסכל חכמת הלמודית ולא ידע מאלו הענינים רק המלות לכד לא ציור ענין, יחשבם אפשריים, ואני תמיה אם זה השער פתוח ומותר לכל אדם שיאמר באי זה ענין שיציירוהו שהוא אפשר, ויאמר האחר שהוא נמנע לפי טבע הענין, או יש דבר שיסגור זה השער וישמרהו, עד שיגזור האדם ויפסקו שזה נמנע בטבע, ואם בחינת זה הענין ומצדו בכח המדמה או בשכל, וכאי זה דבר יובדל בין המדמה והמושכל, שפעמים שיחלוק האדם על חברו, או תחלוק עליו נפשו בענין אחד הוא אפשר שגבדלו בו בין הכח המדמה ובין השכל, ואם הוא דבר חוץ לשניהם יחד, ואם בשכל עצמו מבדילים בין המושכל והמדומה, אלו כלם צריך לחקור אותם מאד ^ה ואין זאת כונת זה הפרק. הנה התבאר כי לפי כל אחד מן הדעות יש שם דברים נמנעים, ושמצייאותם מן השקר, ושלא יתואר השם ביכולת עליהם, ואין ליאות בחוקו, ולא מעוט יכולת בהיותו בלתי משנה אותם, א"כ הם שוקדות על טבעם ואינם

שם טוב

אפדי

שהוא נמנע. וכן מציאות דבר מוגשם לא מחומר כלל, ר"ל כריאת גשם מן האין נמחלט הוא מכת האפשר לנו מרע"ה ואכרהס המאמנים תורת מרע"ה ואכרהס זכינו ע"ה, ולפי הפילוסופים הוא דבר נמנע, וכבר ימצאו קצת נמנעות ולא יסגר אדם היוקו נמנע, וזה אמרו שהמציא מרובע שאלכסונו כצלעו הוא מחד הנמנע, ומי שיסכל חכמת הלמודית לא יצייר היוקו נמנע אבל ישב היוקו אפשר למיעוט ודיעתו, וכן הענין הרבה המדברים אשר יחשבו ההולק אפשר למיעוט ודיעתם וכן נמנעים, והבן זה: או יש שם דבר שיסגור זה השער וישמרהו עד שיגזור האדם ויפסק שזה נמנע. הרצון כי אם כל דבר מענין שיליירוהו אחר שהוא מצוייר ואחר שאם לא יסגר, כמו שילמרו המדברים כי כל מצוייר איפשר, ואם יצייר אדם שיהיה חציו אדם וחציו צ"ח איפשר שיהיה, אחר שהוא מצוייר בדמיון, או לא, כי אף שיהיה הדבר מצוייר לא וחייב שיהיה איפשר, ואחר אחר שהוא נמנע לפי טבע הענין כי אין

נמנע: ג דבר מוגשם לא מחומר. ר"ל כריאת גשם מן האין נמחלט הוא מכת האפשר לנו מרע"ה ואכרהס מרע"ה: ד או זוית מוגשמת שיקיפו בה ארבע זויות פשוטות נצבות. ר"ל מן הנמנע הוא שאם ימצא גשם מחודד בעל ארבע זויות שיהיו אותם הכרע זויות מן הזויות המוגשמות שזוית ארבע זויות פשוטות שיעשו על השטח, כי מן ההכרח יהיו הזויות הכרע אשר על השטח יותר גדולות מן הזויות המוגשמות, א"כ ארבע זויות פשוטות שיעשו על שטח אחד ח"ל בשם זה שיעשו מהם זויות פשוטות וישלרו אותם הארבע זויות פשוטות על שיעורן נמצלי שיקלרו, כי מן ההכרח הוא שיקלרו אם תרצה לעשות מהם זויות מוגשמות, וא"כ מן הנמנע הוא שתמצא זויות מוגשמת ויקפו בה ארבע זויות פשוטות, ואם הוא דבר חוץ מן השכל והמדה, והיה שם דבר שלישי: ה והין זה כונת זה הפרק. ר"ל וזהו רומז על ענין הנפלאות בתיאור אד אפסטיה:

הדבר נמשך אחר הציור, או לא יוכל לומר האדם שהוא אפשר ולא שהוא נמנע אבל השער סגור: ואם בחינת זה הענין ומכרפו לכח המדמה או בשכל. הרצון כי המדמיון הוא השופט על הכאשר שהוא אפשר ועל הנמנע שהוא נמנע, או השכל הוא השופט באלו הדברים, והאמת כי השופט האמתי הוא השכל לא הכח המדמה כי רבים המדברים ישפוט הדמיון שם נמנעים, ישפוט שזקרות נמצא והאמת כי אין נצחאן רקות וכי יש נצחאן נמצא אין רמו אל כדו, וכאי זה דבר יובדלו בין המדמה והמושכל, שפעמים שיחלוק אדם על חברו או תחלוק עליו נפשו בענין אחד שהוא איפשרי אלאו בעצמו ויאמר החולק זה האיפשר הוא מפעל הדמיון לא בחינת השכל, או זה יהיה שופט חזק צ"ח אלו המדברים אחר שכל אחד חולק על חבירו וכל אחד קרוב לעצמו, והאמת כי השופט הוא השכל לא הדמיון כי הוא אשר יבדל העצמים והמקרים וכוא אשר יבחין הדברים על אמתתם, וראוי ג"כ לדעת מה הדבר אשר יבדול בין כח המדמה והשכל ואם הוא דבר לשניהם יחד או בשכל עצמו נבדל בין המושכל והמדומה, והאמת כי אין שופט בתינים אלא השכל, ואחר הרב כי כל אלו החקירות צריך לחקור קודם שיגזור אדם אם הדבר איפשר או נמנע: הנה תבאר מה שעל כל אחד מהדעות יש שם דברים נמנעים ושמצייאותם מן השקר ולא יתואר השם ביכולת עליהם אחר שהוא נמנע אינו ביכולת השם, ואם היה ביכולת השם היה וחייב שיהיה הנמנע איפשר ויתפכו העצמים, ואין ליאות מהם אחר שיהיה הדבר נמנע ולא ממיעוט יכולת בהיותו בלתי משנה אותם א"כ הם שוקדות על טבעם אינם מסתולות פועל, ולכן הוא הדברים מתמדים בזה המציאות ויקרה לזדקם כפי חמור רעותם והסס ויתקו

קרקשקש

שהאומרים זה כרי שתמלס להם בזה הדרך אמנות היחוד, אמר בפרק ע"ה שקצתם ראינו שהברוא רוצה ברצון והרצון הוא אינו ענין נוסף בעצם הברוא אבל הוא רצון לא כבושא ונמשכים אחר ההקדמות אשר קדמו, אמרו הרצון אשר לא בנושא לא יהיה בשנים כי לא תהיה עלה אחת סתויבת שתי דינין לשני עצמים. וזה כמו שהודיעך ביאור הנעלים כמה שהוא יותר נעלם מסנו, הרצון אשר יזכורוהו לא יצייר והוא אצל קצתם נמנע ואצל מי שאימננהו יתחשו עליו ספקות שא"א לרחותם והם יחזיקוהו מותב על האחרון: (ג) כן המציא הדרבן מוגשם לא מחומר כלל, פירושו כמו שיש דברים שהם מכת הנמנע ויש דברים

שהם מכת האפשר כן המציא דבר מוגשם וכי, או בשכל עצמו מבדילים בין המושכל והמדמה, והאמת כן הוא שבשכל עצמו יודע ההבדל אשר בינו ובין המדומה כמו שאמר הוא בפ' ע"ג בהקדמה עשרית בהנהגה, אמר האדם לא הובדל בדמיון ואין פועל הדמיון פועל השכל אבל הפכו, וזה כי השכל פרק המוכרבות וירבירי לקיהם ויפשטם יציירים באמתתם ובסבתם וישוין כן הדרבן האחר ענינים רבים מאד נבדלים אצל השכל בתפשט שני אישים מלני אדם אצל הדמיון במציאות, ובשכל יבדלו הענין ההלוי מן הענין האישי ולא יתאמת טעות מן המופתים אלא בכללי, ובשכלי יודע הנשוא העצמי מן המסקה ויא

מורה נבוכים חלק שלישי פרק מזו

ואתם מפעולת פועל, הנה כבר התבאר שמקום המחלוקת הוא בדברים שיונחו מאי זה משתי הכתות הם, אם מכת הנמנע, או מכת האפשר, והבן זה:

פרק מזו דברו הפילוסופים על השם יתעלה בידיעתו בכל אשר זולתו סרה גדולה מאד, וכשלו כשלאן אין תקובה להם ממנו, ^א ולא למי שנמשך אחריהם בדעת ההוא, ואני אשמיעך אחר זה הספקות והשבועים אשר הביאום לדבר סרה בענין ההוא, ואשמיעך עוד דעת תורתנו בו, ואיך תחלוק עליהם בדעותם הרעות והמנוגות בענין ידיעת השם. ורב מה שהביאום אל הענין ההוא, תחלה הוא מה שיראה בתחלת המחשבה מהעדר סדור עניני בני אדם, והיות קצת החסידים בחיים רעים מכאיבים, וקצת אנשים רעים בחיים טובים ועלבים, והביאום זה לעשות ההלוקה אשר תשמע עתה, והוא שהם אמרו, לא ימלט הענין מאחד משני חלקים, אם שיתיה השם כלתי יודע דבר מאלו הענינים האישיים, ר"ל הפרטיים, ובלתי משיג אותם, או יתיה משיג אותם ויודעם, וזאת החלוקה הכרחית, ואחר כן אמרו וא"כ הוא שישנים וידעם, לא ימלט הענין מאחד משלושה חלקים, אם שיסדרם וינהיגם סדור טוב ושלם ותמים, או יהיה מנוצה ולואה לסדרם אין יכולת לו עליהם, או ידע ויכול לסדר ולהנהיג הסדר והנהגה הטובה אלא שהוא יעונם ויתשם, על צד היותם נבזים ושפלים ופחותים בעיניו, או על צד הקנאה, כמו שנמצא איש מבני אדם יכול לחון טוב לאיש אחד והוא יודע צורך האישי ההוא להשיג אל טובו, אלא שהוא לרוע טבעיו ורשעו וקנאתו יקנא בו על זה ולא יחנהו הטוב ההוא, וזאת החלוקה הכרחית אמיתית ג"כ, ר"ל שכל יודע בענין אחד לא ימלט מהיותו משניה להנהיג מה שידענו, או יעזבוהו, כמו שיעזוב האדם בביתו הנהגת החתולים על דרך משל, או מה שהוא יותר פחות מהם, ואשר יש לו השגחה בענין, פעמים ינוצה וילאה להנהיגו, ואע"פ שהוא רוצה להנהיג, וכאשר חלקו החלוקה הזאת פסקו ונזרו נזרה, ואמרו ששני חלקים מאלו השלושה חלקים המחוייבים לכל מי שידע, נמנעים בחוק הש"י, והם שלא יוכל או יוכל ולא ישניה, מפני ששניהם מדות רעות או לאות והלילה לשם משניהם, א"כ לא נשאר מן החלוקה כולה אלא שלא ידע דבר מאלו הענינים כלל, או ידעם ויסדרם הסדור הטוב. ואנחנו נמצאם כלתי מסודרים, ולא מחוייבים להקש, ולא נמשכים כפי מה שצריך, א"כ בזה ראייה על היותו כלתי יודע אותם בשום צד ולא לשום סבה, זה הענין הוא אשר הביאום תחלה לדבר הסרה הגדולה הזאת. ותמצא כל מה שבארת לך מחלוקתם והערתם, ותראה ש' שזה מקום טעותם, מפורש במאמר אלכסנדר אלפרדוס אשר חבר בהנהגה

בהנהגה

שם טוב

יתעלה לא ויכל לשנות מה שהוא נמנע ואינו ליות במקומו כמו שחשבו הפתאים. הנה כבר התבאר שמקום המחלוקת הוא בדברים שיונחו מאי זה משתי הכתות הם מכת הנמנע ומכת האפשר. ואמר והבן זה לרמוז על שאין ליות אם הגינו לדיק רעות כפי חמרו ולא מעוט יבולת, וירמוז ג"כ כי הכל מסכימים כי לנמנע טבע קיים, ואם יתחלפו אי זהו נמנע ואי זהו אפשר, וכי רבים מהאפשריים כפי הדמיון הם נמנעים, וכן הדבר בהפך ושהמבין אלו הדברים והגוור אי זהו נמנע ואי זהו מחוייב ואי זהו אפשר, ראו הוא שיהיה הפעל שכל לא הסכל הנמנע, וגם הקדים זה הפירק למה שהוא הקדמה לפרקים הבאים אחר זה, ונפרט אל הפרק הנמשך אחר זה אשר אמר כי דברו הפילוסופים סרה גדולה, לרמוז כי לפי דעתם לא דברו סרה אחר כי לנמנע טבע קיים, והבן זה:

פרק מזו דברו הפילוסופים על השם בידיעתו בכל אשר זולתו סרה גדולה מאד וכשלו כשלאן אין תקומה בהם ולא למי שנמשך אחריהם ויקבל מאמריהם ויסבור מה שיסברו הם בדעת הכורא, ואמר הרב שיגיד הספקות והשבועים אשר הביאום לדבר סרה בענין הכורא ויבוא דעת התורה ואיך תחלוק עליהם בדעותם הרעות המנוגות התורה האלהית, ורוב מה שהביאום אל הענין הכורא כו', אלא שהוא יעזבם וישתכחם על צד היותם נבזים ושפלים או על צד קנאה ולזה לא יחנהו הטוב ההוא, ואמנם שיהיה יודע הדברים ויסדרם בסדור טוב ואנחנו נמצאם כלתי מסודרים ולא מחוייבים להקש כי הרף נמנה ביד רשע לרע ולא בדד אלף אלפים נדיקים, א"כ לא יאמר אלא שהוא יודע הדברים ולא יסדרם נבזים ושפלים או מזה הקנאה, ובי אלו מדות רעות או מזה שהיא לואה חלילה לאל מכל אלו, אם כן לא נשאר אלא היותו כלתי יודע אותם בשום צד ולא בשום סבה. וזהו אשר הביאום תחילה לדבר הסרה הגדולה הזאת לומר שהשם יתעלה אינו יודע מכל הנעשה דבר בארץ, הפך הנאמר למען

קרישקש

ואין הרמיון פועל דבר מאלו הפעולות, שהרמיון לא ישיג אלא האישי המורכב בכללו לפי מה שהשיגוהו החושים או ירכיב הדברים המפורשים וירכיב קצתה על קצתה והכל גשם:

פרק

מורה נבוכים הלך שלישי פרק מז

בהנהגה, והאה ותמה איך נפלו ביותר רע טמה שברחו ממנו, ואיך סכלו הענין אשר היו מעידים אותנו עליו ומפרישים אותו לנו תמיד, אמנם נפלם ביותר רע טמה שברחו ממנו, הוא בדיותם בורחים מיהם אל השם עזיבה ושכחה, ועתה פסקו עליו בסכלות, והיות כל מה שבזה העולם התחתון נסתר ממנו לא ישיגוהו. ואמנם סכלותם במה שהיו מעידים אותנו עליו תמיד, ² הוא (6) בדיותם בוחנים המציאות בעניני אישים מכני אדם, אשר רעותיהם מהם, או מהכרח טבע החמר, כפי מה שאומרים תמיד ומבארים, ⁷ וכבר בארנו מזה מה שצריך, וכאשר יסדו הפנה הזאת הסותרת לכל פנה טובה, המבערת הוד כל דעת אמתית, התחילו אחר כן להסיר ננותה, וחשבו שידעת אלו הדברים נמנע בחק השם, מפנים רבים, מהם שהחלקים אמנם יושנו בחושבו, לא בשכל, והשם לא ישיג בחוש, וסוף שהחלקים אין תכלית להם, והידיעה היא ענין מקיף וכולל הדבר, ומה שאין לו תכלית לא יקיפנהו מדע ולא יכולה, ומהם שהידיעה בהדושים והם הפרטיים בלא ספק תחייב לו קצת שנוי, מפני שהוא התחדשות ידיעה אחר ידיעה. ולפי מענתנו אנחנו קהל המחזיקים בתורה, שהוא ידעם קודם היותם, יחייבו עלינו שתי הרחקות, האחת מהן התלות הידיעה בהעדר הגמור, והשנית היות ידיעת הדבר בכח דבר אחר, וידיעת היותו בפעל דבר אחר. וכבר הפלינו לחשוב רע עד שאמר קצתם שהוא יודע המינים לבד לא האישים, ואמר קצתם הוא שאינו יודע דבר זולת עצמו בשום פנים, כדי שלא יהיה בו רבוי ידיעות לפי מחשבתם, ומן הפילוסופים ⁸ מי שיאמין באמונתנו, שהוא יתעלה ידע כל

שם טוב

למען תדע כי אנו כי בקרב הארץ, ואמר הרב שהגדולה שבראיות אשר הביאה לפילוסופים לומר שהש"י לא ידע באלו האישים אשר בראו, הוא מעט המדר הנמצא גם, וחס היה נמצא גם מדר היו אומרים שהש"י ידע הדברים ושיגיהו גם, אם כן כשיוכלק זה הספק יחוייב שנאמר שהשם יתעלה יודע ומשגיהו באלו הדברים. והנה הביאם לאלו החכמים לומר שהשם לא ידע הדברים למה שהיה בלתי נאות שיאמרו שידעם והוא לואה מלפדס, ולכן גזרו שהוא לא ידע הדברים, ולא ראו שיותר רע הוא לומר ויותר מנוה שהש"י יוכל כל אלו הדברים הנעשים תחת גלגל הירק, מתכלית שנאמר שיש שם עזיבה ושכחה לפניו, ויהיה כל מה שנמצא בזה העולם התחתון נסתר ממנו להשיגו, והנה

אלמדדוטי: ג הוא היותם בוחנים המציאות בעניני אישים מני אדם אשר רעותיהם מהם. ¹ הפילוסופים סכלו מה שהעידו לנו וזה שהם העידו לנו שאין רלווי לכוון המציאות בעניינים פרטיים מני אדם כשהיו הרעות מהם מני אדם מגיעות מעצמם מלד האולת והסמיות או מהכרח טבע החומר, ואין כזה עול כחק הש"י, כלל, והם העידו לנו כל זאת והם הביאו ראייה שהש"י בלתי משגיח במלאש קצת החסידים בחיים רעים אשר אפשר שיהיה נעשה מלד האולת והסמיות או מהכרח טבע החמר: ד וכבר ביארנו מזה מה שצריך. ביאר זה בפרק י"ג מה החלק: ה ה פי שיאמין במאמונתו. בענין ההשקפה:

אפדי

אלו הפילוסופים העידו לנו ואמרו שאין ראוי לכוון המציאות בעניינים פרטיים מני אדם, כי הרעות המגיעות להם הוא מהכרח החמר ואין כזה עול לשם ית' כלל, והם העידו לנו כל זה, והם הביאו ראייה על שהש"י בלתי משגיח, למלאש שהחסידים מגיע עליהם רעות רבות וזרות ולרשעים מגיעים אליהם טובות הרבה כי זה יהיה מלד החמר וכאשר גזרו זאת הפנה הסותרת לכל פנה הטובה המצטרפת הוד כל דעת אמתית, התחילו אחר כך להסיר גנותה מלד שאלו הדברים נמנעים כחק השם, ואחר שהוא נמנע ולא יתואר בכלת ולא בליאות לא דברו כרה, והביאו טענה לומר שהי"א או אפשר שידע אלו האישים למה שאלו דברים חלקיים ומפרישים וממריים וגשמיים והגשמי לא יודע אלא בחוש והשם לא ישיג בחוש א"כ השם אינו יודע אלו הדברים, ומהם אמרו שהחלקים אין להם תכלית והידיעה היא ענין מקיף וכולל ומה שאין תכלית לו לא יוקף, אם כן הש"י לא ידע אלו האישים. עוד טענה שלישית, הביאם האלו מה משתנים ומה שהוא משתנה יחוייב שידועתו יהיה משתנה והש"י אינו משתנה אם כן לא ידע אלו הדברים. אשר בראו. טענה ד' אהנו המחזיקים בתורה סוברים שהש"י יודע הדברים קודם היותם, ואם היה הדבר כן ותלה ידיעתו בהעדר הגמור, אם כן יתחייב שלא ידעם קודם היותם, והיות ידיעת הדבר בכח דבר אחר וידיעת היותו בפעל דבר אחר, וכבר הפלינו לחשוב רע עד שזאמרו קצתם שהוא יודע המינים לא האישים, ואמרו קצת כי אינו יודע זולת עצמו בשום דבר, כדי שלא יהיה רבוי ידיעות כפי מחשבתו:

אמר

קרקשקש

לו הסדר מולחן לפי שזה ילך אל בלתי תכלית, הנה א"כ זה הדבר הוא אשר לו הסדר בעצמו והוא אשר יקינה הסדר ההוא לכל והוא בעבורו הסדר לא הוא מפני הסדר, והבין זה בכל מין ממניין הטוב עד הטוב אשר הוא בשכלי. וכן ראוי שיוכן בכל עם התחלה הראשונה, ואל שההוא אשר הוא הסדר הנמצא בכל מניי ההתחלה הראשונה והוא התחלה הראשונה בעצמו אלא שאין הסדר כמעט בלתי תכלית העולם בענין אחד אבל הוא גם בגרמים השמימיים ובכלל בדברים אשר לא יתערב בהם החיול הוא היותר שלם שיהיה, ואין בכאן בפנים מהפנים העדר סודר ולא רוע סדר, ואמנם בפנים השמימיים אשר יתערב בהם החיול הנה כבר ימצא שם העדר הסדר בעבור הכרח החומר, לפי שא"א בטבעם שיקבלו הסדר ע"י השלמות, וזה כמו ההפסד והכלי חולת זה מן הרעות אשר ישיגו העולם החיולני, והענין כזה דומה

פרק מז (6) בדיותם בוחנים המציאות בעניני אישים מכני אדם אשר רעותיהם מהם או מהכרח טבע החומר, כמו שריו ותחלה ועכשיו הם אומרים שהוא רוע סדור. אמר אבן רושד' כימה שאחרי המבע במאמר י"א ענין זה לשוננו, אמר וישיג שנהקור אם הדבר הטוב והחשוב אשר במציאות כמו השנוי והסדר אם הוא מתמצאות ברכב נכר בעצמו, או הוא במציאות לבד, או בשני הענינים יחד, והוא כנמצאות מפני מציאות באותו הדבר האחד כמו הסדר אשר בחיל שהוא ימצא בכל אחד מחלקי החיל והוא כחוד מוסר יותר שלם מציאות יותר משוהב והוא שר העבא, ומפני שהחיל היות הסדר בכל החיל, ואמנם היות זה החיול לפי שהסדר והסדרו אשר בלא אי אפשר שיהיה מעצם הדבר כמו שא"א שיהיה מציאותו מעצמו, הנה הוא לו בהכרח מפני זולתו, והדבר אשר יקינה הסדר אי אפשר שיהיה

מורה נבוכים חלק שלישי פרק מזו

כל דבר ולא תעלם ממנו תעלומה כלל, והם אנשים גדולים קודם אריסטו, כבר זכרם נ"כ אלכסנדר במאמר ההוא, אלא שהוא אינו רוצה בדעתם, ויאמר שהגדול שבדברים הסותרים אותו, הוא מה שנראהו לעין מרעות יבאו לטובים וטובות יגיעו לרעים. סוף דבר כבר התבאר לך שהם כלם אילו מצאו עיני בני אדם מסודרים כפי מה שיראה להמון שהוא סדר, לא היו נכנסים לזכר מזה הענין כלל ולא היו הורסים אליו, אבל המביא הראשון לזה העיון הוא בחינת עיני בני האדם המטובים שבהם והרעים, והיותם במחשבתם בלתי מסודרים, כמו שאמרו סכלינו, לא יתכן דרך ה', ואחר בארי שהדברים בידיעה ובהשגחה נקשרים קצתם בקצתם אתחיל לכאר דעות המעיינים בהשגחה, ואחר כן מה שספקו בו ביריעת השם בחלקים:

פרק יז דעות בני אדם בהשגחה, המש דעות, והם כלם קדומות, ר"ל שהם דעות נשמעו מזמן הנביאים מעת הגלות התורה האמתית המאירה לאלו המחשכים כלם:

הדעת הא' הוא מאמר מי שהשב שאין השגחה כלל בדבר מן הדברים בכל זה המציאות, וסבל מה שבו הוא השמים, ומה שבתוכם, נופל במקרה לכאשר יודמן, ואין שם כלל לא מסדר ולא מנהיג ולא משגיח בדבר, וזה דעת אפיקורוס, והוא נ"כ אומר (ה) בחלקים, ורואה שהם מתערבים כאשר יודמן ויתתהו מן מה שיקרה, וכבר אמרו זה הדעת הכופרים מישראל, והם הנאמר עליהם כחשו בה' ויאמרו לא הוא, וכבר באר אריסטו במופת שקרות זה הדעת, ושהדברים כלם אי אפשר היותם במקרה, אבל יש מסדר ומנהיג להם, וכבר דברנו מזה מעט במה שקדם:

הדעת הב' דעת מי שיחשוב, שקצת הדברים יש בהם השגחה והם בהנהגת מנהיג וסדר מסדר, וקצתם נעזב ומונה אל המקרה, וזה דעת אריסטו, ואני אבאר לך דעתו בהשגחה.

הוא רואה שהש"י משגיח בגלגלים ומה שבתו, ומפני זה התמידו אישיהם על מה שהם עליו, וכבר כתב אלכסנדר ואמר שדעת אריסטו שהשגחה השם תכלה ותפסק אל גלגל הירח, וזה סעיף משרשו בקדמות העולם, שהוא חושב שהשגחה היא כפי טבע המציאות, א"כ אלו הגלגלים ומה שבהם אשר

אפודי

שם טוב

פרק יז א אומר בחלקים. ר"ל שזכר ניסודות הארבע: אמר שם טוב לא הביאו הפילוסופים לומר שלא ידע אלא את עצמו, מה שאמר מרנו ידועות, אלא כי אם ידע התחזק מזה שהוא תחתון היה העלול שז עלה, ואם

היה הש"י יודע העלול הראשון לא מזד ידועות עצמו אלא מזדו ושיג העלול עלה, וזה שקר: עוד אמר הרב כי מן הפילוסופים מה שיחמקו באמונתו ושהוא ידע כל דבר ולא תתעלם ממנו תעלומה כלל והם אנשים גדולים קודם אריסטו כבר זכרם גם כן אלכסנדר במאמר ההוא, אלא שהוא אינו רוצה לדעתם ויאמר שהגדול שבדברים הסותרים אותו הוא מה שרצה לעין מרעות יבאו אל הטובים וטובות יגיעו אל הרעים, סוף דבר כבר התבאר לך אילו היו עיני בני האדם מסודרים כפי מה שיראה להמון שהוא סדר לא היו נכנסים בדבר מזה הענין כלל, כי שאר הטעות אשר עשיתו היוו ספקות ויש תשובה עליהם, אבל הטענה הגדולה המביא לומר שהשם לא ידע אלו הדברים אשר בראו הוא דמיון עשיתי בני אדם הטובים שבהם כענין כחשנו סכלנו לך ויתכן דרך ה', ואחר שאמר כי המביא לפילוסופים לסלק הידיעה מהאל הוא ההשגחה, אם כן ראוי לכאר דעות המעיינים בהשגחה כי שנדע שהגחתו נדע ידיעתו:

פרק יז דעות בני אדם בהשגחה ה' דעות והם כלם קדומות, ר"ל שהם דעות נשמעו מזמן הנביאים מעת הגלות הקדומה האמתית המאירה לאלו המחשכים כלם:

הדעת הראשון הוא מאמר מי שיחשוב שאין השגחה כלל בדבר מן הדברים בכל זה המציאות, וכל מה שבה מן השמים נפל במקרה וכאשר הודמן ואין שם כלל לא מסדר ולא מנהיג ולא משגיח בדבר, והוא דעת אפיקורוס כי הוא מכחיש שיש בכלן סבה פועלת מעשה דבר מפני דבר, אבל רואה שיש בכלן עולמים פרדיום ונתעברו קצתם בקצתם כאשר יודמן ויתתהו מהם מה שיקרה, וכבר אמרו זה הדעת הכופרים והם הנאמר עליהם כחשו בני' ויאמרו לא הוא, וכבר באר אריסטו במופת שקרות זה הדעת, כי אם היו הדברים נופלים במקרה לא היו הנמצאים תמידים ולא מאוידים נאותים קצתם לקצתם ומציאותם אל התכלית וחלקי התי, אשר יורה כל זה שאינו בודאמן אבל מופעל מסדר ומנהיג:

הדעת השני הוא דעת מי שיחשוב שקצת הדברים יש בהם השגחה וכו' או ימשך על סדר לא יעדר ממנו דבר כי אם לעתות רחוקות בענינים הטבעיים, כמו אלו הדברים אשר מתחת גלגל הירח שיקרה בהם שנויים בכל מיני ז"ח שילאו חסרי האיברים או נוספים, הוא אומר שהוא בהכנה והשגחה אלקית מחזרת אליו, וכל מה

שיראה

קרישקש

רומה בסנהג הבני חורין והעברים, כמו שהבני חורין ימצאו מעט פעולותיהם רק כשיקרו במה שיצווה הנימוס וההנהגה, כן הענין במציאות אשר לא יתערב בה ההיולי, וכמו שהעברים ברוב ימצאו פעולותיהם על בלתי מה שיצווה הנימוס, כן הענין בדברים אשר יתערב בה ההיולי, לא לפי שהנימוס התערב ברע ולא לפי שהעבריה היה אפשר בטבעם במה שיזכרום הדת והנימוס שלא יפעלו הרע וקצר הנימוס ליסרם, אבל לפי שאי אפשר בטבעם וזאת זה, כן ראוי שיזון עיני הרעות המתחדשות הנח עם מציאות ההתחלה הראשונה והנעת הטוב ממנה, ר"ל כמו שצונו המלך לא יקבלות אנשי המדינה בשוה כן הטוב השופע מרדאשן ית' לא יקבלוהו חלקי העולם בשוה:

פרק יז (ה) בחלקים. פירוש שהנמצאות מורכבות מלקים בלתי מתחלקים

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יז

אשר אישיהם מתמידים, ענין ההשגחה בהם הוא התמדתם על ענין שלא ישתנה, וכמו שהתחייב ממציאותם מציאות דברים אחרים אין אישיהם מתמידים המציאות אבל מיניהם, שפע ג"כ מן ההשגחה היא מה שהי"ב השאר המינים והתמדתם וא"א השאר אישיהם, ולא נעזבו ג"כ אישי כל מין עזיבה נבונה, אבל כל מה שנודרך חוקק מן החבר ההוא, עד שקבל צורת הצמיחה, נתנו בו כחות שישמרוהו זמן קצוב, ימשכו אליו מה שיאות לו וידחו מעליו מה שאין תועלת לו בו, ומה שנודרך מסנו יותר מן הראשון, עד שקבל צורת ההרגשה, הושמו בו כחות אחרים לשמרו ולנצרו, והושמה לו יכולת אחרת להתנועע לכוון למה שיאות לו ולברוח ממה שזאת כנגדו, ואחר כן נתן לכל איש כפי מה שיצטרך לו המין ההוא, ומה שנודרך יותר עד שקבל צורת האשכל, נתן לו כח אחד ינהיג בו, ויהשוכ וישתכל בהם שאפשר בו עמידת אישו ושמירת מינו, כפי שלמות האיש ההוא, אמנם שאר התנועות הנפולות באישי המין הם נפולות במקרה, ואין זה אצל אריסטו¹ בהנהגת מנהיג ולא בסדר מסדר, והמשל בו, אם נשבה רוח סוער או בלתי סוער, אין ספק שיפול קצת עלי זה האילן, וישבר סעיפים מאילן אחר, וישליך אכן סתל של אבנים, ויעלה עפר על עשבים ויפסידם, ויסער הים ותטבע הספינה שהיתה שם, ויטבעו כל מי שבה או קצתם, ואין הפרש אצלו בין נפילת העלה ההוא, ונפילת האבן, או מכירת החסידים החשובים ההם אשר היו בספינה, כן לא יפריש בין שור שהמיל רעי על עם מן הנמלים וסתו, או בנין שנהרסו תותותיו ונפל על מי שבתוכו מן המתפללים וסתו, ואין הפרש אצלו התול שנודמן לו עכבר וטרפו, או עכביש שטרף זכוב, או אריה שירעב ופנש נבניא וטרפו. סוף דבר עקר דעתו שכל מה שיראהו נמשך לא יפסד ולא ישתנה לו מנהג כלל בענינים הרקיעיים, או ימשך על סדר. לא יעדר ממנו דבר כי אם לעתים רחוקים (ג) ועל דרך זרות בענינים הטבעיים, הוא אומר שהוא בהנהגה, כלומר שההשגחה האלהית מחוברת אליו, וכל מה שיראהו בלתי נמשך על הקש ולא שוקד על סדר, כעניני אישי כל מין מן הצמחים ובעלי חיים מדברים ושאינם מדברים יאמר שהוא במקרה לא בהנהגת מנהיג, ר"ל שלא תחובר אליו השגחה אלהית, והוא רואה ג"כ שחבור ההשגחה באלו הענינים נמנע, וזה נמשך אחר דעתו בקדמות העולם² ושכל מה שנמצא בו זה המציאות הלופו נמנע, ואשר האמינו זה הדעת ממי שיצא מכלל תורתנו הם האומרים עזב ה' את הארץ:

הדעת הג' הוא הפך זה הדעת השני, והוא דעת מי שרואה שאין בכל המציאות דבר במקרה כלל, לא כללי ולא פרטי, אבל הכל ברצון וכונה והנהגה, ומבואר הוא שכל מי שינהיג כבר ידע, וזאת היא כת האשעריאה מן הישמעאלים, והתחייבו לזה הדעת הרחקות עצומות וסבלום וקבלו אותם, והוא שהם יודו לאריסטו³ מה שיחשבוו מההשואה בין נפילת העלה ומות האיש, אמרו כן הוא, אבל לא נשבה הרוח במקרה אבל השם הניעה, ולא הרוח הפילה העלים אבל כל עלה נפל כנורה מן השם והוא אשר הפילו עתה בזה המקום, ואי אפשר שיתאחר זמן נפילתו או יקדם וא"א נפילתו בוולת זה המקום, כי זה כולו נגזר מקדם. והתחייב להם לפי זה הדעת שיהיו תנועות בעלי חיים

שם טוב

אפרדי

שיראה בלתי נמשך על היקש ולא שוקט על הסדר, כעניני אישי כל מין ומין מהלמחים ומהכ"ח שאינם מדברים ומדברים, שמה ששייגם אחר הוייתם מפעולותיהם ועניניהם והתפעלויותיהם הוא במקרה כאשר זדמן ולא בהנהגת מנהיג שלא תחומר בו השגחה אלהית לכל הוייתם אינם במקרה וכיחולן, ואם כבר יתעבר ג"כ בהתאווה המקרה כי הם כבר יפסדו במקרה וולת הפסדם הטבעי הכרחי, כינה יראה לריסטו⁴ למה שהיה ש"ל שכל שפוט והוא ציור הנמצאות ובלתי משקנה הוא סבה לכל דבר קיים ובלתי משקנה, ומה שהיו השמים קיימים ונצחיים הוא סבה להם ומשקנה בהם ונותן להם התמידות והשגרות הנצחי, ואלו המינים שנמצאו תחת גלגל ירח למה שנמשכים מאישי שמיים אשר הם נצחיים, בהשפיע הש"ת על אלו השמים הככבדים, משקנה על כל המינים לתת להם השגרות הנצחי, ואמנם כל מה שנמצא אחר זה הוא במקרה ולא תחומר בו השגחה אלהית, ותחבר השגחה באלו הדברים נמנע ולנמנע טעם קיים. ואשר האמינו זה הדעת ממי שיצא מכלל תורתנו הם האומרים עזב ה' את הארץ:

הדעת השלישי הוא הפך זה הדעת השני, והוא מי שיראה שאין בכל המציאות דבר במקרה כלל לא פרטי ולא כולל, אבל כלו ברצון ככונה ובהנהגה, ומבואר הוא שכל מי שינהיג כבר ידע אף שאין כל מי שידע ינהיג, ויאמרו בעלי זה הדעת כי לא נמצא דבר בזה העולם בין מהיסודות בין מהלמחים בין מהכ"ח מפעולות כל אלו ואלו מבלתי שהסם ידע אומן וינהיג אומן, המשל בזה כי זה האש שיבעל זה התבשיל השם סדרו והנהיגו, ושיהיה נשך התבשיל ולא יאחר

קרישקש

מתחלקים: (ג) ועל דרך זרות בענינים הטבעיים. פירוש כי לפעמים יולד איש בעל שש אצבעות או משתנה בשניים אחרים

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יז

חיים ומצנחותיו נגזרות, ושהאדם אין יכלת בידו כלל לעשות דבר או להניח עשותו. ויתחייב לזה הדעת ג"כ ד' שיהיה טבע האפשר כמל כאלו הענינים, ושהיה אלו הדברים כלם, אם מחוייבים או נמנעים, וקבלו זה ואמרו שאלו אשר נקראם אפשריים, כעמידת ראובן וכא שמעון הם אפשריים בערך אלינו, אמנם כשיערכו לשם ית' אין אפשרות בהן כלל, אבל מחוייב או נמנע. ויתחייב מזה הדעת ג"כ שיהיה ענין התורות בלתי מועיל כלל, אחר שהאדם אשר לו נתנה כל תורה לא יוכל לעשות דבר, לא לקיים מה שצווה בו ולא להזהר ממה שהזהר ממנו, ואמרה זאת הכת שהוא ית' כן רצה, שישלח, ויצוה, ויזהיר, ויעיד, ואע"פ שאין יכולת בדינו, ויתכן שיעמוס עלינו לעשות הנמנעות, ואפשר שנתקיים המצוה ונגענו, ובמרה אותו ונמנע טוב, ויתחייב לפי זה הדעת ג"כ שלא תהיה תכלית כוונה לפעולותיו ית'. וסבלו כבוד אלו ההרחקות כולם כעבור שימלט להם הדעת ההוא, עד כשנראה איש נולד סומא או מצורע, אשר לא נוכל לומר שקדם לו חטא שהתחייב בו זה, יאמר שכן רצה השם, וכשנראה ה' החסיד העובד שנהרג ביסורין, יאמר כן רצה ה' ואין עול בזה, כי ראוי להם בחק השם יתעלה שייסר בייסורין מי שלא חטא ויגמול טוב לחוטא, ומאטרייהם כאלו הדברים מפורסמים :

הדעת הדר' דעת מי שחשב א' שלאדם יכולת, ולזה ימשך מה שבא בתורה מן המצוה והאזהרה והגמול והעונש לפי דעת אלו על סדר, ויראו שפעולות השם כולם נמשכים אחר החכמה, ושלא

יתכן לו עול א' ושלא יעניש מטיב, והמעטות"א גם כן על זה הדעת, ואע"פ שיכולת האדם אינם אצלם נמורה, והם גם כן יאמינו שהוא יתעלה יודע כנפילת העלה ההוא וכרמיסת הנמלה ההיא, ושהשגחתו בכל הנמצאות, והתחייבו לזה הדעת גם כן הרחקות, ודברים סותרים זה את זה. אמנם ההרחקה היא, היות קצת אישי בני אדם נולד בעל כום והוא לא חטא, אמרו שהוא נמשך אחר חכמתו, והוא הטוב לאיש הזה משהיה כך שיהיה בריא, ואנחנו נסבל ההטבה ההיא, ואין זה על צד העונש לו אבל על צד ההטבה אליו, וכן יענוש בההרג החסיד שהוא להרבות גמולו בעולם הבא, ה' עד שהגיע באלו שנאמר להם ולמה ישר השם משפטיו באדם ולא ישרם כוללתו, וכאי זה חטא נשחט החי הזה הבלתי מדבר, ומסבלו מן ההרחקה, שאמר זה היה הטוב לו עד שימלטו השם בעולם הבא, עד שהריגתי הפרעוש והכנה ויתחייב שיהיה להם בעבורה גמול מאת השם, וכן זה העכבר בלתי אשם אשר טרפו התול או ניץ, אמרו שכן גזרה חכמתו כחק זה העכבר, והוא יגמלוהו על שקרה אותו בעולם הבא, ואין ראוי אצלי לננות אחד מאנשי השלש כתות בהשגחה, כי כל אחד מהם הביאהו הכרח גדול למה שאמר אריסטו' נמשך אחר הנראה מטבע המציאות, וכת האשערי' אה ברחו מיחס להש"י סכלות בדבר, ולא יתכן אצלם שיאמר שידע זה הפרט או החלק וסבל זה, והתחייבו ההרחקות ההם וסבלום וכת המעטות"א גם כן ברחו מלייהם לו יתעלה עול ואין, וגם לא ישר אצלם (ג) להכחיש השכל הנברא עם האדם, עד שיאמר שהכאבת מי שאין חטא עליו אין עול בה, וגם היא אצלם גם כן שיהיה שליחות הנביאים כולם ונתינת התורה ללא ענין מושבל, וסבלו גם כן מה שסבלוהו מן ההרחקות ההם

שם טוב

ושאר שם ליחות או שיהיה בתכלית החוקין וכניסול השם סדרו והנהיגו, וכן אם העול שור רע על נמלים והמת אוחס השם סדרו והנהיגו, כ"ש אם פגש אריה ארץ חסיד וזרין שיהס סדרו והנהיגו לערפו, וכן ג"כ שאר כל חנועות בעלי חיים המדברים וסבלו מדברים, וזה הכת הוא כת האשערי' ויתחייב לפי זה הדעת גם כן שלא תהיה תכלית הכונה לפעולותיו ית'. וסבלו כל אלו ההרחקות כעבור שימלט מהם הדעת ההיא, ר"ל שלא יהיו הדברים

אמרו

שכל מה שנפלא המציאות חלומו נמנע: ד' שיהיה טבע האפשר. ר"ל שלא תהיה שם בחירה כלל כי הכל מחוייב לו נמנע לפי דעתם: ה' החסיד הטוב. ר"ל טוב הש"י: ו' שלאדם יכולת. ר"ל שלאדם בחירה מוחלטת: ז' ושלא יענוש מטיב. ר"ל שלא יענוש מי שפגש סוס: ח' עד שהיה להם ולמה וכו'. ר"ל כל כך יחזיקו זאת הכת בזאת האמונה שיאמרו שיעט הניעו לחסיד שחטא להכנות סכרו לעו"כ שכן כן יעט כאשר נשאל להם למה ישר השם משפטיו באדם וכו' ולמה שחטא זה החי הבלתי מדבר, ויאמרו שזה טוב לו שיגמלוהו הש"י לעו"כ לזה החי הבלתי מדבר זה הרחקה גדולה וסכלות: ט' וסבלו ג"כ מה שסבלוהו מן ההרחקות ההם.

הדעת הרביעי שלאדם יכולת, ושרשית כל אדם נחונה, ולזה ימשך כל מה שכל בחירה המצוה והאזהרה והגמול והעונש על דעת אלו, ויראו שפעולות השם כלם והמעטות"א ג"כ הם על זה הדעת, ר"ל שהשם ית' ידע כל דבר ושהאלים בעלי יכולת והכל נמשך אחר החכמה: נמשך אחר הנראה מטבע המציאות, כי המציאות נמשכת אחר המציאות וכת האשערי' ברחו לייחס לשם סכלות בדבר, ולא יתכן להם לומר שידע זה הפרט או החלק וסבל את זה וגזרו סבל כעשה הוא בנורה וידוע ובהכנה, והתחייבו ההרחקות האלה וסבלום, ר"ל וסבלו שהשם ית' ידע לעו"כ ויגמול טוב לחוטא וייחסו לשם יתעלה עול, וכת המעטות"א ברחו מלייהם לשם ית' סכלות וזכרו מלייהם לו עול, וזכרו שיהיה שליחות הנביאים ונתינת התורה בלא ענין, ולכן אמרו שהכל בידיעת השם, ולזה האדם יש בו

קרישקש

אחרים וכל זה הוא מעט: (ג) להכחיש השכל הנברא עם האדם. פירוש שהשכל יחייב שיהיה עול אם יענוש מטיב: ושוא

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יז

ההם, ונתחייב להם המתירה, ר"ל דברים סותרים זה את זה, מפני שהם מאמינים (ד) 'שהוא ית' ידע כל דבר, ושהאדם בעל יכולת, וזה יביא למה שיתבאר כמעט התכוננות שהוא סתירה: והרעת הו' והוא דעתנו רוצה לומר תורתנו, ואני אודיעך ממנו מה שכתוב בספרי נביאינו בו, והוא אשר יאמינוהו המון חכמינו, ואני לך אחר כן עוד מה שיאמינוהו קצת האחרונים מעמנו, ואודיעך גם כן מה שאמינוהו אני בו, ואומר. פנת תורת משה רבינו ע"ה וכל מי שנמשך אחריה, היא שהאדם בעל יכולת נמורה, ר"ל שהוא במכעו וכבחיורו וברצונו יעשה כל מה שיוכל האדם לעשותו, מכלתי שיברא לו דבר מתחדש כלל, וכן כל מיני בעלי חיים שאינם מדברים יתנועעו ברצונם, וכן רצה ה' יתעלה, ר"ל שמרצונו הקדום מאין תחלה, שיהיה כל בעל חי מתנועע לרצונו, ושיהיה האדם בעל יכולת על מה שירצהו, או יבחרוהו ממה שיוכל עליו, וזאת פנה לא נשמע עליו באומתנו ובאנשי תורתנו חולק עליה, וכן מלל פנת תורת מרע"ה שהוא יתעלה לא יתכן בעליו האלו בשום צד מן הצדדין, ושכל מה שיבא לאדם מן הרעות והסכות או שיגום מן הטובות לאיש אחד או לקהל, הכל הוא על צד הדין, והיותו ראוי במשפט הישר אשר אין עול בו כלל, ואפילו אם נכנס קוץ ביד אדם והוציאנו מיד לא היה רק על צד העונש לו, ואלו השיג למעט הנאה היה נמול לו, וכל זה בדין, והוא אמרו עליו יתעלה כי כל דרכיו משפט, אלא שאנחנו נסבל אופני הדין ההוא. הנה כבר התבאר לך אלו הדעות, והוא שכל מה שתראה מעיני בני אדם המתחלפים, יחשוב אריסטו שהוא במקרה גמור, ויחשבו האשעריא"ה שהוא נמשך לרצון לבד, ותחשוב כת המעתזיל"א שהוא נמשך לחכמה, ונחשוב אנחנו שהוא נמשך אחר הראוי לאדם לפי פעולותיו, ומפני זה הוא אפשר אצל כת האשעריא"ה, שייסר השם ביסורין החסיד הטוב בעוה"ז, ויעמידהו עולמית כאש אשר יאמר בעולם הבא, ויאמר שכן רצה השם, ויראה המעתזיל"א שזה עול, וזוהו אשר הוכח

אפריז

שם טוב

ר"ל שכת המעתזיל"א סכלו מה שהתקוות הם הם שהריגת הפרעוש והכנה והטוב והטוב והטוב פהיה להצרות להם גמול לעוה"ב, כי אין ספק שהרעות החיובי כלה ואובד ואין לו השלמות נלמי אפריז כלל: י יתעלה יתעלה ידע כל דבר ושאלם בעל יכולת. ר"ל אם הוא יתעלה יודע כל דבר א"כ ידעוהו היא הכרחית וכל מה שידע היה ממוינן היותו והם עם זה אומרים שהאדם בעל בחירה וחינו מוכרח על מעשיו, א"כ אומרים דברים סותרים זה"ל. ויש צום מקום עיניו כי אפריז לפי דעתנו בענין ההשגחה עדיין פהיה הטאלה קיימת ויש עם דברים סותרים זה את זה:

יכולת לעשות מה שירצה, וסכלו מה שסכלו מן ההרחקות הם, והוא לומר כי האיש שלא חטא מעולם שיבוא לו יסורין לטוב לו בעוה"ב, וכן ג"כ שיהיה הרע המגיע לבעלי חיים לטוב להם וסכלו מן הסתירה שיהיו דברים סותרים זה את זה, מפני שהם מאמינים שהוא ידע כל דבר ושהאדם בעל יכולת, וזה יבוא למה שיתבאר להם כמעט התכוננות שהוא סתירה גדולה, והכן מה שאמר הרב נגד המדברים שהדיעה היכולת ויבוא אל סתירה כמעט התכוננות, וכשתבונן כי האדם בעל יכולת תראה כי אין שם עול ולא תצטרך אל שום הרחקה:

הרעת החמישי וזוהי הדעת יש שלם דעות, והוא דעת המון חכמינו כי יאמינו מה שכתוב בספרי נביאינו, עוד אחר יגיד הרב מה שיאמינו קצת אחרונים מעמנו, עוד אחר זה יאמר הרב דעתו, ועל זה ועל כיוצא בו נאמר הע לזכר ושמע דברי חכמים ולכך תשית לדעתי, ודאשונה יגיד הרב מה שיאמינו המון חכמינו והוא מה שכתוב בספרי נביאינו. כנה פנת תורת משה רבינו ע"ה הוא שהאדם בעל יכולת נמורה מוחלטת והוא בעצמו ובחירתו ורצונו יעשה כל מה שיוכל לעשות מכלתי שיכריח לו שום דבר לעשותו, וכן כל מיני הבעלי חיים שאינם מדברים יתנועעו ברצונם, והרצון והבחירה שני ענינים שכלים, כי האדם כבר יתנועע ברצון ושכר הבעלי חיים וכבר יתנועע בחירה, כי כבר יתבאר בספר הנפש שהלכו החלונות כפי השכל וינקש ויתאזה אל הטוב צמה שהוא טוב ויבחר הרע צמה שהוא רע, אז זאת התנועה היא שכלית ותקרא בחירה, ואם יתנועע הכח החלונות אל הרע מכלתי שיהיה טוב בעתיד ויבחר מהחיות למה שהוא מר אע"פ שיהיה טוב בעתיד, אז האדם יתנועע כשאר בעלי חיים וזו תקרא שיתנועע ברצון, והנה הבעלי חיים יתנועעו בחינם ובתכלה כם מכלי מעט מתוך שיתברחו לפעול, וכן רצה רצונו הקדום מאין תחלה שיהיה כל בעל חי מתנועע ברצונו, ושיהיה האדם בעל יכולת על מה שירצהו או יבחרו, וזאת פנת תורתנו לא נשמע כלל בחזמתנו ולא מחכמינו הרבנים חולק עליה, שכן נאל, כהפך מה שנמצא בישמעאלים כי יסבדו ההמון והחכמים כי הכל על צד הגזרה, ואם היה הדבר כן תפול התורה כלה וכבר בעלנו זה הדעת בתכלית הבעיול למעלה. ואולם כל מה שדברי בני אדם מהטוב והרע מעשים אחר החכמה, וזוהי החסיד אשר הוכח כמאוב הוא טוב לו ואפילו הנמלה יש לה גמול וכל זה נמשך אחר חכמתו ואנחנו נסבל אותה החכמה. וזה הדבר יתבעל גם כן כשנאמר שרעות הגדולות והמיותות המשונות הנאות לאיש החסיד להרבות שכרו כי זה על מפורסם לעשות רע גדול למי שלא חטא בעבור הגמיל הטוב. וגם הוא דבר מגונה ושקר לומר שבעלי חיים כהלתי מדברים יש להם גמול טוב, כי בחייה מקום יהיה הגמול, בעולם היה נמנע שאנחנו רואים שהורגים

קרקשקש

יכולת על שאר בעלי חיים להשתמש בהם ולעשות כרצונו בהן לאכילה, וזה נראה שהוא סתירה שאמר שאין רצונו בהריגת שום ב"ח ואם נהרג יגמלוהו השם טוב לעוה"ב אך נתן לאדם יבולת

(ד) ושהוא ית' ידע כל דבר ושהוא בעל יכולת, הרצון והרצון באמרו ידע כל דבר, ידע וישגיר ויגמול טוב אף לשרא ב"ח אם נהרגו, ויאמרו א"כ שהיכולת לאדם לעשות מה שירצה ויש לו

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יז

הוכח במכאוב ואפילו הנמלה כמו שזכרתי לך יש לה גמול, והיות זה מוכח ומיושר עד שימשך נמשך אחר חכמתו. ואנחנו נאמין שכל אלו הענינים האנושים הם כפי הדין, והשם חלילה לו מעול, לא יענוש אחד ממנו אלא המחוייב והראוי לעונש, וזה הכתוב בתורת מרע"ה כי הכל נמשך אחר הדין, ועל זה הדעת נמשכו דברי המון חכמינו ז"ל, שאחתה תמצאם אומרים בביאור אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון, ואמרו במדה שאדם מודד בה מודדין לו, זה לשון המשנה. ובארו בכל מקום שהמשפט מחוייב בהכרח בחקו יתעלה, והוא שיגמול העובר על כל מה שיעשה סמטעשה הכבוד והיושר, ואע"פ שלא צווה בו על ידי נביא, ושיעניש על כל שיעשה רע שיעשהו האיש ואתה על פי השם, והואר ממנו על ידי נביא, אחר שהוא דבר שהשכל מזהיר ממנו, ר"ל ההזהרה מן העול והחטא, אמרו אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ואמרו כל האומר קודשא בריך הוא וותרן הוא יתוותרן מעוהו אלא מאריך אפיה ונבי דיליה, ואמרו אינו דומה מצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה, ובארו שהוא אע"פ שלא צווה נותנין לו שכרו, ועל זה העקר נמשכו כל דבריהם, וכא דבריה החכמים ז"ל תוספת אחת שלא באה כמה שכתוב בתורה, והוא מאמר קצתם יסורין של אהבה, והוא שלפי זה הדעת אפשר שיחולו באדם מכות ללא פשע קודם אבל לרבות גמולו, וזהו גם כן דעת כת המעתיול"ה, ואין פסוק בתורה לזה הענין, ולא יטעון עניני הנסיון, והאלהים נסה את אברהם, ואמרו יוענך וירעיבך וגו', כי הגה תשמע אחר זה הדברים בו, (ס) ולא נכנסה תורתנו כלל אלא בעניני בני אדם, אמנם ענין זה הגמול לבעל חיים שאינו מדבר, לא נשמע כלל באמתנו לפנינו, ונס חכמי התלמוד לא זכרוהו כלל, אבל קצת האחרונים מן הגאונים ז"ל באשעוהו מכת המעתיול"ה ישר בעיניהם

שם טוב

שהרגיס מהם לאלפים ולרבותות וא"כ כזה העולם לא נראה להם שום גמול, ולזה נאמר לעו"כ"ל אף תשחר מהם שום דבר כדי שיקבל הגמול הטוב אם כן יתבארו השלש דעות מעניני בני אדם. דעת שהכל בא בחקרה, ודעת שהכל הוא בגזרה והוא רצון האלהי, ודעת שהכל נמשך אחר החכמה האלהית, ואנחנו דעת גדת ישראל מחכמים שכל אלו הענינים האנושים הם כפי הדין חלילה לאל מעול ולא יענש אחד ממנו מלבד המחוייב והראוי לעונש, זה כתוב בתורת משה רבינו ע"ה כי הכל נמשך אחר הדין, ולמה שזה יראה מפשעי הכתוב נמשכו על זה המון דברי חכמינו שאומרים תמיד אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון, ואמרו במדה שהאדם מודד בה מודדין לו, ואמרו אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ואע"פ שהאדם עושה ולא צווה בה על פי נביא ונתנין לו שכר ואע"פ שלא צווה ונתנין לו שכרו ועל זה העקר נמשכו כל דבריהם. ע"כ הגיד הרב דעת תורתנו כפי מה שיסברו המון חכמינו והוא דעת שיראה מדברי נביאנו כפי תחלת הדעת המשותף וכפי העיון הגם, חלל כפי האמת דעת הרב היא דעת תורתנו ודעת נביאנו: אמר שם טוב מה שאמר הרב שדעת המון חכמינו שהכל דין והביא ראיה מאמרם אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון, הפלא ולמה ממנו מפני שזה המחלף כבר איתוהב וסליק כתיובתא בגמרא שם דאמרין שם אמר רב דימי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון ואמרין עלה מיתויה תנו רבנן שאלו מלאכי השרת להקב"ה מפני מה קצת מיתה על אדם הראשון ואמר להם מפני שתצוה קלה צויתו ועבר עליה אמרו לו והלא מרע"ה שקיים כל הקורא כלה ונזרת עליו מיתה אמר להם מקרה אחד לנדיק ולרשע תוונתא דרב דימי תוונתא, ואמרו שם ו' מתו בעטו של נחש וכו' כאלו דמותא תסם. הרי התבאר כפי דעת החכמים כי יש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון וכי וכו' העולם מדעתם לא מה שאמר הרב כי הם סוברים כי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון. אבל מה

יכולת בזה: (ס) ולא נכנסה תורתנו אלא בעניני בני האדם. הרמז כזה הדברים התמטרים חמיר, והוא ישר ויענך וירעיבך בענין

קרישקש

7 ז

[מורה נבוכים ח"ג]

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יז

בעניהם והאמיניהם. ואשר אמיניהו אני כזאת הפנה ר"ל בהשגחה האלהית, הוא מה שאספר לך, ואני נסמך בזאת האמונה אשר אספרה למה שהביאני אליו המופת, אבל אסמך בה למה שהתבאר אצלי שהוא כוונת תורת השם וספרי הנביאים, וזה הדעת אשר אמיניהו הוא יותר מעט ההרחקות מן הדעות הקודמים, ויותר קרוב אל ההקש השכלי, והוא שאני אאמין שההשגחה האלהית אמנם היא בזה העולם התחתון, ר"ל מתחת גלגל הירח, כאישי מין האדם לבד, זה המין לבדו הוא אשר כל עניני אישיו ומה שישנם סמוך או רע נמשך אחר הדין, כמו שאמר כי כל דרכיו משפט, אבל שאר בעלי היים וכל שכן הצמחים וחולתם, דעתי בהן דעת אריסטו¹, לא אאמין כלל שזה העלה נפל בהשגחה בו, ולא שזה העכביש טרף זה החובב בגורה מאת השם ורצונו האישי עתה, ולא זה הרוק אשר רקק אותו וזאת התנועה עד שנפל על זה היתוש במקום מיוחד והרגו כנורת השם, ולא שזה הדג חקק ובלע וזאת התולעת מעל פני המים ברצון אלהי אישי, אבל אלו כלם אצלי במקרה נמור כמו שחושב אריסטו². ואולם ההשגחה האלהית לפי דעתי ולפי מה שאני רואה, היא נמשכת אחר השפע האלהי, והמין אשר נדבק בו השפע ההוא השכלי; עד ששב בעל שכל ונגלה לו כל מה שהוא נלוו לבעל שכל הוא אשר התחברה אליו ההשגחה האלהית ושערה לו כל פעולותיו על צד הנסול והעונש, אמנם אם טבעה הספינה ומה שכתובה כמו שזכר ונפל הגג על מי שכבית, אם היה במקרה הנמור לא היה ביאת האנשים בספינה ושבת האחרים בכית במקרה לפי דעתנו, אבל ברצון אלהי לפי הדין במשפטיו אשר לא יגיעו דעותינו ליריעת סדרם. ואשר הביאני לאת האמונה, הוא שאני לא מצאתי כלל בדברי ספר נביא, שיש לשם השגחה באיש מאישי בעלי היים כיא בבני אדם לבד

שם טוב

יראה ממנו שעניני הבעלי חיים אינו נמשך אחר הדין ולא כן אין זאת חוספת אלא ביאור ארוך יותר. ולא יאמר אומר כי מה שאמר הרב כי השגחה אלהית היא נמשכת אחר השפע האלהי והמין אשר נדבק בו השפע הוא השכלי עד ששז בעל שכל הוא אשר התחבר אליו ההשגחה האלהית וכו' הוא הקוספת, לא אינו כן כפי מה שיראה, כי אמנם הוא סבה למה שהצדד ההשגחה האלהית יומר בלדס משאר הבעלי חיים והוא בעבור השפע האלהי שהוא השכל, והסבה לא יעשה דעת מחולף כפי מה שהתבאר למעיינים. וכאשר גלתי הקטירה דברתי הרב אחרתי כי זה הדעת הוא הדעת החמישי ולא יחולף ממנו אלא דבר מועט, והוא כי ההשגחה הוא במין האנושי כמ"ש הדעת הקדום אבל הדעת הקדום אמר כי הוא בכל המין כשזה וכוז החומר האחר כי הוא במין האנושי מזד השפע השכלי ומי שנדבק עליו השפע השכלי עד ששז בעל שכל הוא אשר התחבר אליו השגחה אלהית ואזכה ההשגחה גורה ושערה לו כל פעולותיו על צד הנסול והעונש, אמנם קהל אנשים אם שנדבק בהם השפע השכלי ולא שז בעל שכל בפעל אלא נגלה לו כל מה שהוא גלוי לפני שכל לזה לא התחברה אליו ההשגחה אלהית כמו שהתבאר למי שהוא שכל בפועל ונגלה לו כל מה שהוא גלוי לבעל שכל, והנה תהיה ההשגחה כפי השכל כי האנשים אשר לא ידעו ולא יבינו בחכמה יתהלכו הם רחוקים מהשם והם אינם עם השם והשם אינו עםם, ואמנם אשר הם שכל נכועים ונגלה להם כל מה שנגלה לבעל שכל כמו החכמים השקועים בחכמה והנביאים ההשגחה האלהית גורמת וטעה להם כל פעולותיהם על צד הנסול והעונש וגם באלה יתדבק ההשגחה כפי שלמוס ומדרגתם בדברים, כי דעת הראשון שהוא הדעת ה"ה הנמוך שכל עניני בני אדם מהטוב ורע נמשך אחר הדין, והאמנם צד הדעת ניוו שכל מי ששז שכל בפעל ונגלה לו כל מה שראוי לבעל שכל כל פעולותיו הם על צד הדין ועל צד הנסול והעונש אמנם באנשים אשר לא ימצא בהם השכל בפעל לא ימצא בהם ההשגחה, וכן גם כן יחולף כי מי שידבק בהם השפע האלהי ויזא שכלו מהכח אל הפעל אם

הדין והמשפט, אבל כבר ידעת מה שאמרתי כיון שניתנה רשות למחית לחבל לינו מחיין בין צדק לרעע ויחוייב צדק נבוכדנאצר לצדק את ירושלים ויסקור לזדוקים צרות רבות ורעות יותר משיקור לרשעים ולפריצים כמו שקרה דעת יצחק שני. וגם אפס שאמר שכל זה היה אחר הדין כי המדינה דלוינית אחר רובה והדבור בהנגה ראוי שיעזב למחיה והדבור בה צדקויות הוא נעלם מעיני כל מי וידעו והנהגתו הכל דבר אחר, ואין לנו לומר אלא כי כל אשר יעשה האלהים עליו אין להוסיף וממנו אין לברוע וכי הגור תמים פעלוכל דרכיו משפט וכל הפעולות הנבואות ממנו הם נדון וצדק ואם יש פעולות נבואות מזל שבע הוייה והפסד או מזל בחמירה ויגיעו מזה רעות רבות לזדוק ועוונות לרשעים אין ראוי להפלא מהם כי זולת זה נמנע ורוב רעות האדם הנבואות לאדם הוא מזל היות האדם בעל בחירה ורובו חלוטו כמו שאמר אולת אדם חסלף דרכו, ועל הכל עתקים לתת דין אם צדק העולם אם בעולם הרחוק, וכוז חסלק הספק יותר ממה שאמר כי הכל נמשך אחר הדין והמשפחה כי זה יקרא להצדק לרעע והרשע לזדוק והיא תועבת ה' כמו שאמר מזדוק רעע ומרשע זדוק תועבת ה' גם צדקויות והצדק זה כי הוא נעלה; ונשעב אל מה שהיינו בו מביאור דברי הרב. אמנם אם טבעה ספינה ומה שכתובה ונפל הגג על מה שכתוב אף אם היה טבעית ההספינה ונפילת הגג במקרה ביאת האנשים בספינה ושבת האחים בבית לא היה במקרה אבל בהשגחה ורצון אלהי לפי הדין ומשפטיו אשר לא יגיע דעתנו ליריעת סדרם: אמר שם טעו מחיתי על זה הדעת אשר ייחס הרב לעמו, כי יראה כי הוא דעת המון חכמינו והוא דעת החמישי, ואם יאמר אומר כי צדק הדעת יוסיף הרב שדעתו שהשגחה לא יהיה אלא בזה האדם לא בשאר הבעלי חיים ודעתו בהם כדעת אריסטו³, זה אינו הוספה והגבל בין דעת החמישי אלא ביאור לבד, כי דעת החמישי אשר שכל מה שיזול לאדם מן הרעות והמכות או ישיגם מהטוב על כל מה שכל הדין וכן הוא צדק הדעת אחרת נאמין שכל אלו הענינים הם כפי הדין, וממה שאמר שכל עניני בני אדם ולא אחר עניני הבעלי חיים

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יז יח

שלמות אין שלמות אחריו, א"כ כל מי שנרדק בו דבר מן השפע ההוא, (פ) כפי מה ששיגהו מן השכל, ישיגהו מן ההשגחה, וזה הדעת הנאות אצלי למושב ולכתובי התורה, ואמנש שאר הדעות הקודמות יש בהן תוספת וחסרון, אם תוספת וביא אלו כלכל ושנעון נמור, ולהכתיש המושכל, ולהתנבר על המוחש, או קצור וחסרון, יתחייב להאמין אמונות רעות מאד כחק הש"י, ויתחייב המפד סדור בני אדם, וימחה ויפסיד כל מונותיהם במדות וברבריות, ר"ל דעת מן שפעלה ההשגחה מבני אדם וישוה ביניהם ובין אישי שאר מיני בעלי חיים :

פרק יח ואחר מה שהקדמתי מהיות ההשגחה מיוחדת במין האדם לכדו משאר מיני ב"ח, אומר כי כבר נודע * שאין חוץ לשכל מין נמצא, אבל המין ושאר הכלליות (ה) דברים שכליים כמו שידעת, וכל נמצא חוץ לשכל אמנם הוא איש או אישים, וכשיודע זה יהיה נודע גם כן שהשפע האלהי הנמצא מדובק במין האדם, ב ר"ל השכל האנושי אמנם הוא מה שנמצא מן השכלים האישיים, והוא מה ששפע על ראובן ושמעון ולוי ויהודה, ואחר שהוא כן יתחייב לפי מה שזכרתי כפרק הקודם, כי אי זה איש מאישי בני אדם שהשיג מן השפע ההוא חלק יותר גדול מן הכנת החמר שלו וכפי התלמדו, תהיה ההשגחה עליו יותר בהכרח, אם ההשגחה היא נמשכת אחר השכל כמו שזכרתי, ולא תהיה אם כן ההשגחה האלהית מבני אדם כולם בשוה, אבל יהיה יתרון ההשגחה עליהם כיתרון שלמותם האנושי זה על זה, ולפי זה העיון יתחייב בהכרח שתהיה השגחתו בנביאים עצומה

אשרי

שם טוב

פרק יח א שאין חוץ לשכל מין נמצא. ר"ל שאין שום מין נמצא חוץ לשכל : ב ר"ל השכל האנושי. ר"ל

בו דבר מן השפע כפי מה ששיגהו מן השכל ושיגהו מההשגחה, ר"ל כפי מה שהוא אדם בשכל וקרב אליו וידבק בו ושיגהו מההשגחה אחר שהשפע ההוא השכלי הוא המשיג בו, וזה כבר לקח מזהמתינו כפי מה שלקח מהשכל האנושי חלק מן השפע ויגלה לו כל מה שהוא נגלה לבטל ויהיה נודע גם כן שהוא אדם וישר אמונתו: וזהו הדעת הנאות אצלי למושב וליסודי הקורה, ואמנש שאר הדעות הקודמות יש להם תוספת וחסרון או תוספת וביא אל כלכל ושנעון נמור ולהכתיש המושכל ולהתנבר על המוחש כמו שהוא דעת האשכנזים והמטעניקים וגם כן הדעת ה' אשר ידע כל איש האדם ביחס אחד, או יבוא אל חסרון ויחייב להאמין אמונות רעות וכל מה ש, עד שחלק הש"י ויהיה עניני בני אדם אשר יתחייב בעבור זה הפסד סדור בני אדם, ויחמרו כי אחר שהשם טוב את הארץ וליט דין וליט דיון וירגו קצתם אל קצתם ויעשו רעות רבות אלו לאלו, ולא יהיה שום איש לא בעל מעלה ולא בעל חכמה אחר שיראו כי אין הפרש ביניהם ובין כבהמות. זה יתחייב מי שיכלק השגחה מבני אדם וישוה ביניהם ובין שאר אישי בעלי חיים, והשוווי אינו ראוי כי כבעלי חיים נעדרים מהשכל והאדם ידבק בו השכל א"כ יתחייב שיהיה מושגח יותר מבני חיים :

פרק יח ואחר שהקדמתי ביות ההשגחה מיוחדת במין האדם וכו'. זה הפרק הוא ציבור שלמות הפרק הקודם בהשגחה, בזה הפרק יובן היכול שיש בין הדעת ה' ובין הדעת אשר יחס לעצמו, והינה הקדמה ראשונה, אחר שאמר שהקדים ההשגחה מיוחדת במין האדם לבין משאר מיני בעלי חיים, אחר כבר נודע שאין חוץ לשכל מין נמצא, כי המין הוא כולל ולא נמצא כולל חוץ לשכל, כי הכולל הוא דבר לקחו השכל מאיז אחר, באופן שילקח מראובן מהות האנושית, וזה אמרו האנושיות הוא משותף לדברים רבים, וזכו היוהו כולל, כי ראובן ד"מ לא ישוה לו שמעון ולא יתאל בשום איש, אבל בשלוקה השכל מהות ראובן שהוא האנושיות מופשט מהמקרים, וזכו היוהו כולל, וזה נמצא בשכל, כי חוץ לשכל לא ימצא מעלעדי המקרים המיוחדים, א"כ כל מה שנמצא חוץ לשכל אמנם הם אישי הסוגים המיניים, ולכן יאמר ארופט"ו שאם לא ימצאו האישים, הסוגים והמינים לא יתאלו, אם כן הסוגים מיוחדים האישים ואין להם מציאות עצמא, וכאשודע זה שאין מין נמצא חוץ לשכל ויהי נודע ג"כ מה שנאמר שהשפע האלהי נמצא מדובק במין האדם, ר"ל לשכל האנושי אחר שהמין לא נמצא. אמנם הכוונה בו הוא מה שנמצא מהשכלים האישיים, והוא ראובן ושמעון ולוי ושאר האישים, ואחר שהוא כן המשפיע משפיע באישי המין, וא"כ איהו איש מאישי בני אדם ששיג מהשפע ההוא חלק יותר כפי הכנת החמר שלו וכפי התלמדו תהיה ההשגחה עליו יותר בהכרח, וראוי שתדע כי האדם כפי הכנת טבעו תחלת הכריחה יקבל מהשפע האלהי שהוא הכוונה יותר ממה שיקבל הכללי מוכן ואחר יקבל יותר כפי למודו והפרדו מהכללי בעולם ומהכוללים בתוך, ויהיה ההשגחה בזה יותר נפלאה משאר אישי המין אחר שקדם לנו שההשגחה היא כפי השכל, ולא תהיה א"כ ההשגחה האלהית מבני אדם כולם בשוה אבל יהיה יתרון ההשגחה עליהם כיתרון שלמותם האנושי, ולמה שהשלמות האנושי היא הדיעה וההשכלה, יהיה כל מי שיהיה לו השגחה יותר ישיפע עליו השם יותר, עד שאם גלו לו כל מה שהוא גלו לכל בעל שכל ההשגחה האלהית המדונקת בו ישער כל פועלותיו על צד הטוב והשפע, ויתחייב

קרישקש

לבהמה לחמה : (ט) כפי מה ששיגהו מן השכל ושיגהו מן ההשגחה. פירושו כי אם יגיע שכלו לחשיג הש"י בדברים האמתיים או תהיה ההשגחה בולחשמו מן הנפעים :

פרק יח (ה) דברים שכליים כמו שידעת, פי' הם נקנים מן החוש והחוש לא ישוה הכולל אבל ישוה אותו השכל מפני השנות האיש על החוש פעמים רבות עד שתתווכר טהם

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יח י"א

בהשגחה והנהגת הש"י לעולם איך היא, אבאר לך בקצרה ג"כ דעת אנשי תורתנו בידיעת השם ודברים שיש לי בה :

פרק י"א מושכל ראשון הוא בלא ספק, שהש"י צריך שימצאו לו כל השלמות, וירחוקו מעליה כל החסרונות, וכמעט שהוא מושכל ראשון שהשכלות באיזה דבר שיהיה הוא חסרון, ושהוא ית' לא יוכל דבר, אבל מה שהביא קצת אנשי העיון כמו שזכרתי לך להתנאה ולהתגבר לאמר * ידע זה ולא ידע זה, הוא מה שרמזוהו מהעדר סדור ענייני בני אדם, אשר רב ענייניהם אינם עניינים טבעיים לבד אבל נמשכים ג"כ ל להיות אדם בעל יכולת והשתכלות, וכבר זכרו הנביאים שראיית הסכלים על העדר ידיעת השם בפעולותינו, הוא אמנם ראותם אנשי הרשע בטובה ונחת ושלוחה, ושה מביא הצדיק החסיד לחשוב כי כונו אל המוב, ¹ ומה שסובל בעבורו פן הצער להתקומם וזלזולו לו אינו-מועיל, ואחר כן זכר הנביא ע"ה שמחשבתו שוטמה בזה עד שהתבאר לו שהדברים אין לעיין ולהשתכל בהם רק בסופם לא בתחלתם, וזהו ספור בסדר אלו הענינים כלם, אמר ואמרו איבה ידע אל ויש דעה בעליון, הנה אלה רשעים ושלו עולם השנו חיל, אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקות כפי, וסוף

שם טוב

אפרי

פרק י"א אי דע זה ולא ידע זה. ר"ל שהשם יתעלה ידע המינים ולא ידע האישים : ב להיות האדם בעל יכולת : ר"ל שקצת ענייני בני אדם נמשכים מנד בחירתו ויכולתו והשפלתו : ג ומה שאובל בעבורו פן אפשר להתקומם וזלזולו לו אינו מועיל. ר"ל כל כך אנשי הרשע הם בשלוח ונחת שפתיא לחשוב הנדיק החסיד שמה שהוא מכין אל הסוב ומה שסובל אל הצער בעבור כונו אל הסוב שהוא מקוה שחושב שזה שר הביע לו למרוק עונותיו ושה הרע המושג יזילתו מרע גדול ויעמוד במקומו, כ"ז פכיא לחשוב לנדיק שהוא שפלותוהיה

הנה וכו' צורת ההשגחה. ואחר שזכר הרב דעות בעלי העיון בהשגחה והנהגות השם לעולם איך הוא, רצה לבאר בקצרה דעת אנשי תורתנו בידיעת השם, ויגיד דעתו ג"כ, נמשך למה שאמר בתחילת הספר הט' אונק' ושמע דברי חכמים ולכך תשית לדעתי :

פרק י"א מושכל ראשון הוא בלי ספק שהש"י צריך שימצאו לו השלמות כולם וירחוקו מעליו כל החסרונות, למה שהרב נפרקים הקודמים שעברו דבר בהנהגה ובהשגחה הכורא יתעלה בעולמו והגיד דעת החכמים ואחר בואר דעתו, רצה הרב צוה הדיקה לדבר הידיעה והיא קודם לדעת הש"י, ואם היה ראוי שקדם הדבור בידיעה להשגחה למה שכל משגיח יודע ולא כל יודע משגיח ולכן היה קודם בעצב הידיעה, אבל הרב קדם הדבור בהשגחה למה שבעבור העדר ההשגחה והוא רוע הסדור בבני אדם הניא האנשים להתגבר ולומר שהשם יתעלה לא ידע ענייני בני אדם, ואחר שקדם סלק זה הספק והיא שהשגחה השם נמצא צוה העולם השפל וכי השגחתו נמשכת כפי מה שהוא טבע המושגת, אם כי יתחייב שאחין האדם שהשם יודע ענייני בני אדם, ולכן יתחייב שידבר הרב בענין הידיעה ואיך היא כמותן שיכנים עם האמת ולא כסבול הרחקות ולא דברים מגונים, ולכן התחיל ואמר מושכל ראשון הוא בלי ספק שהשם יתעלה צריך שימצאו לו כל השלמות וירחוקו מעליו כל החסרונות, וכמעט שהוא מושכל ראשון שהשכלות באיזו דבר שיהיה הוא חסרון, ואחר שהדבר כפי יתחייב כפי התמונה הראשונה שהשם ית' לא יוכל דבר, ויבא הדבר כן, הסכלות הוא חסרון באיזה דבר שיהיה וכל חסרון ראוי שירחק מהשם יתעלה, אם כן הסכלות ראוי שירחק באיזה דבר שיהיה, ואם כן השם יתעלה יודע כל דבר, והכן אמרו מושכל ראשון הוא שהשם יתעלה צריך שימצאו לו כל השלמות וכמעט שהוא מושכל ראשון כו', ולא אמר הוא מושכל ראשון כמו שאמר ראשונה, והיה זה בעבור כי קצת החכמים חשבו כי קצת הסכלות הוא שלמות והוא השגת הדברים היווללניים כי המשגיח אותם הוא בעל היכולת כמו הם, ויודע בדברים המניס הוא נוטל תחת הוזה כמו הם, והיודע הדברים אשר הוא למטה הוא למטה ממנו, ולכן אמר הרב כמעט שהוא מושכל ראשון כהשלט. והאמת כי אף שאינו מושכל ראשון שהשכלות באיזו דבר שיהיה הוא חסרון, עכ"ל אחר שהשתכלות האמת יראה שהוא מושכל ראשון שהשכלות באיזה דבר שיהיה הוא חסרון, ואם תאמר שאחר שהדבר הוא כמעט מושכל ראשון כו' הניא האדם בעל קצת אנשי העיון כמו שזכרתי לך להתנאות ולהתגבר כו', התשובה הוא מהעדר צדור ענייני בני אדם אשר רוב ענייניהם אינם עניינים טבעיים, כי הדברים הטבעיים יש להם הסדור והחכמה מה שלא יעלם אבל ענייני בני אדם הם נמשכים אחר הרצון והבחינה ויעשו אלה בלא רעות גדולות כמו שאמר אולת אדם תסלף דרכו וכו'. ואם תאמר למה השם לא שם צדורו כל איש ואיש לעשות הטוב והרע, התשובה צוה כו' / אם יהיה הדבר כן לא יבא האדם בעל בחירה ורצון ולא בעל יכולת, והשאלה זה ושאל שיהיה האדם לא אדם. והכן מה שאמר הרב כי רוב ענייני בני אדם אינם עניינים טבעיים לבר אבל נמשכים אחר היכולת, כי שצור הקומה והיופי והתמונה והתואר וכן דברים מעניינים הם מדברים הכרחיים נמשכים עניינים הטבעיים, אבל כל פעולותיו הם נמשכים אחר הרצון ולכן יתחייבו רעות כמותן שאמרנו : והנה ביאר הרב שהנביאים זכרו בהנהגה מקומות שראיית הסכלים על העדר ידיעת השם כשפלותוהיא אמנם הוא רחוקה אישי רשע בעונה ונחת וכשלוה, והנה הניא ראייה מאסף וממלאכי ומדוד שהרשעים שסלקו כלם הידיעה מהשם ית' בעבור

מורה נבוכים חלק שלישי פרק יט

וסוף המאמר ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני, (ב) עד אבא אל מקרשי אל אבינה לאחריהם, אך בחלקות תשיח למו הפתלים למשואות, איך היו לשמה ברנע ספו תמו מן בלהות, ואלו הענינים כולם בעצמם זכרם מלאכי, אמר חזקו עלי דבריכם אמר ה' ונו' אמרתם שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו מעשרתו וכי הלכנו קדונית מפני ה' צבאות, ועתה אנחנו מאשרים ודים גם נכנו עושי דשעה גם כהנו ה' וימלטו, אז נדברו וראי ה' ונו' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו, וכבר באר דוד פרסום זה הרעת בוטנו ומה שחייב והביא בני האדם לחטוא ולעשוק קצתם את קצתם, (ג) והתחיל למעון לכמל זה הרעת ולהגיד שהוא יתעלה יודע כל זה, אמר אלמנה וגר יהרנו ויתומים ירצחו ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, בינו בויערים כעם וכסילים מתי תשכילו, הנומע אוון הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט, היוסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת. והנה אבאר לך ענין אלו הטענות אחר שאזכור לך רוע הבנת ההורסים לדברי הנביאים לזה המאמר, אמרו לי זה לו שנים אנשים ממשיכילי אוטנתו הרופאים, שהם תמהים ממאמר דוד ע"ה, אמרו כן היה מתחייב לפי היקשו זה, שבזרא הפה יאכל, ויוצר הריאה יצעק, וכן כשאר האיברים. והשתכל אתה המעיין במאמרי זה כמה רחקו מן הנכונה בהבנת זאת הטענה, ושמע ענינה, סבואר הוא שכל פועל כלי מן הכלים, לולא שהפועל הנעשה בכלי ההוא מצוייר אצלו לא היה יכול לעשות לי הכלי, והמשל בו שאם לא היה הנפח מצוייר ענין התפירה ומבין אותה, לא היה אותה המחט על התכונה הזאת אשר לא תשלם התפירה זולתה, וכן שאר הכלים, וכאשר חשב מי שחשב מן הפילוסופים שהשם לא ישני אלו הפרטים, להיותם ממושגי החושים והש"י לא ישני כחוש אבל השנה שכלית, טען אליהם במציאות החושים, ואמר אם היה ענין השנת הראות נעלם מהשם ולא ידעו איך המציא זה הכלי המוכן להשנת הראות, התראה שבמקרה היה התחדש ליהיה אחת זכה, ותחתיה לחה אחרת כן, ותחתיה מחיצה אחת, והזרמן שנקב בה נקב ובאה כנגד הנקב מחיצה זכה וקשה, סוף דבר ליחות העין ומחיצותיו ועצביו אשר בהם מן התקון מה שנודע כולם ר"ת תכליתו הלא הפעל, האם יצייר משכיל שזה כמקרה, לא כן, אבל הוא בכונה מן הטבע כהכרח, כמו שבאר כל רופא וכל פילוסוף, ואין הטבע בעל שכל והנהגה, וזה מוסכם מן הפילוסופים כולם, אבל זאת ההנהגה הדומה למלאכת מחשבת תבוא לפי דעת הפילוסופים (ג) מהתחלה שכלית, והיא מפועלת בעל שכל לפי דעתנו, והוא אשר הטביע אלו הכחות בכל מה שימצא לו כח טבעי, ואם השכל ההוא (ד) לא ישני זה הענין ולא ידעו, איך המציא או הניע מאתו לפי הדעת ההוא טבע שיכוין אל זה הענין אשר אין ידיעה לו בו, ה' ובאמת קראם דוד בויערים וכסילים, ואחר כן ה' התחיל לבאר שזה חסרון בהשגנתו ושהש"י

אמר

שם טוב

הטעות אינם פועלות בראותם הלחם הרשעים: ד תכלית זו הטעם. והוא הרמז: ה' והנחמ קראש דוד בנינים וכסילים. ר"ל כי מלך הטבע אינו יודע בסגולו והוא מביא אל תכלית ח"כ יחייב מה שיהיה שם שכל נדל משנית על זה הטבע ומנהיגו ומצילו אל התכלית השלם כמה שתראה שלם בכל פעולתו: ו' והתחיל לבאר שזה חסרון בהשגנתו. ר"ל ביאר דוד ע"ה שדיעם שגות הרשעים לשם, היא חסרון לנו ואין

בעבור רוע סדר הנמצא בזני אדם, והתחיל לטעון ולנבטל זה ממה שאמר הטועט אוון הלא ישמע וכו'. וזכר הרב ספק עשו לו שני אנשים רופאים ממשיכילי אומתנו שסם תמהים ממאמר דוד ע"ה, אמרו כו' אם כן יתחייב לפי ההקש זה שבזרא הפה יאכל ויוצר הריאה יועק וכן שאר האברים, והכח הראה הרב אמיתות זאת הטענה הטועט אוון הלא ישמע וכו' למה שכל הפועל כלי מן הכלים אי אפשר לעשות אותו כלי אם לא שיהיה מצוייר אצלו הפועל הנעשה בו. אבל זאת ההנהגה אשר יבא מחטבה דומה למלאכת מחשבת, כי כמו שכלי אינו יועט האומון ועשה הדבר הטעט ידיעת האומון, כן אשר אינו בעל יכולת לעשות שום דבר אם לא ימצא התחלה שכלית יותר קודמת ממנו אשר יניע הטבע לעשות הדברים הטבעיים:

אמר שם טוב עם סדרב לא הוכיר אלא חכמת העין ולכורות אל ידיעת השם יתעלה, הנה דוד זכר האוון ראשונה כמו שאמר הטועט אוון וכו', ואמנם לקח אלו החושים עם שיע מהכחמה הככללה בכל אחד מהחושים האחרים למה שכלו נמצא חכמה יתירה ואם נמצא בעיני יותר מהאוון אלו החושים הושמו נאדם לא בעבור ממיתו לנד והוא החיות הראשון אבל יושנו גם כן בעבור ששני אלו הם כלים לשכל וכלאו השנים ישגי האדם מה שראות לנפשו, כי באוון ישמע ויקבל דוכחות מוסר מאחרים ובעינים ישגי השמים והארץ וכל זכאם ולכן אמר אחר זה היוסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת. עוד אמר הרב אחר זה והתחיל לבאר שזה חסרון בהשגנתו וכו', רצנו לומר מה

קרקשקש

(ג) מהתחלה שכלית. פירוש שתואו כנו לשם ית' שהם אינם מאמינים בכחה פועלת אחר שסברתם שהעולם קרמון אבל הם מאמינים בהתחלה שכלית, הרצון בזה שתשם היעלה התחלה וטבה לכל התצאות: (ד) לא ישני אל הענין. כלומר לא ישני הנמצאות

פרק יט (ב) עד אבא אל מקרשי אל אבינה לאחריהם.
כלומר עד שבאתי למקדש האל שהוא מקום התחברדות וחשבת השלמות והשתלדות במחשבתי בעינים וראיתי שחבלתם רע: (ג) והתחיל למעון: ר"ל דוד ע"ה:

מורה נבוכים חלק שלישי פרק י"ב

והש"י אשר נתן לנו זה השכל אשר בו נשין, (ד) ומפני קצורנו מהשיג אמתנו ית' התחדשו לנו אלו הספקות העצומות, (ו) יודע זה החסרן בנו ושמושבכתנו זאת המקצרת (ז) אין להשיג למה שחייבתנו מן ההריסה, אמר המלמד אדם דעת ה' יודע מחשבות אדם כי המה הכל, וכוונתי כולה היתה בזה הפרק לבאר שזה עיון קדום מאד, כלל מה שיאמרו בו הסכלים מהעדר השגת השם, מפני היות עניני בני אדם האפשריים במעבם כוללי מסתרים, אמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה', ובמדרש, מה אמרו, אמרו העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע ואינו מדבר, רוצים בו דמותם שהשם בלתי משיג אלו הענינים ולא הגיעה מאתו לא מצוה ולא אוהרה לנביאים, וסבת זה כלל והראיה עליו אצלם, היות עניני בני אדם בלתי נמשכים כפי מה שיראה כל איש ממנו שכך ראוי שיהיה, וכשראו שאין הענינים כאשר רצו, אמרו אין ה' רואה אותנו, ואמר צפניה על אלו הסכלים האומרים בלבבם לא ייטיב השם ולא ירע, ואמנם מה שראוי שנאמר בידיעתו יתעלה בענינים כלם הנה אנכי לך אחר זה דעתי בו, אתר שאודיעך הענינים המוסכם עליהם אשר לא יוכל בעל שכל לחלוק בדבר מהן :

פרק כ ענין מוסכם עליו שהוא יתעלה לא יתכן שתתחדש לו ידיעה עד שידע עתה מה שלא ידעהו קודם, ולא יתכן שהיה לו ידיעות רבות (ה) ואפי' לפי דעת מי שיאמין התארים, וכאשר התבאר זה במופת, נאמר אנחנו קהל אנשי התורה שבידיעה אחת יודע הדברים הרבים, ולא בהתחלק הידועים יתחלפו הידיעות כחוק יתעלה * כמו שהוא בחוקנו, וכן נאמר שכל אלו הדברים המתחדשים ידעם קודם היותם ולא סר מהיות יודע אותם, ולזה לא יתחדש לו מדע כלל, כי ידיעתו שפלוגי הוא עתה נעדר, וימצא בעת הפלוגי, ויתמיד נמצא זמן כך ואח"כ יעדר, כשימצא האיש ההוא כמו שקרבה הידיעה

אפודי ואין לנו יכולין לדעת העיון על טריו מרוב מעלת עלם השם יתעלה וקולר שלנו :

פרק כ א כמו שהוא בחקו. * ר"ל שחוק בני אדם בהחלף הניח לקהל הסכלים ולרשעים לומר שלם יודע הדברים שלמעלה מנגלג הירח וע"ז אמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה', ובמדרש אמרו מה עמוד הזה אינו שומע ואינו מדבר, רוצים בו שהשם יתעלה דמות העמוד כי העמוד הכל נשען עליו כן ה' יתעלה הכל נשען עליו, וכמו שהעמוד אינו רואה ואינו שומע כך השם יתעלה אינו רואה ולא שומע, וכמו שהעמוד אינו חשבו הכסבלים שהשם יתעלה לא יגיע תחתו לא תצוה ולא אזכרה בנביאים, וסבת הדמיון אללם הוא היות עניני בני אדם בלתי נמשכים כפי מה שיראה כל איש ממנו וכשראו שאין הענינים כאשר ירצו אמרו אין ה' רואה אותנו, ואמר צפניה על אלה האומרים בלבבם לא ייטיב ה' ולא ירע, ואמר שהוא שאין ראוי להכחיש ידיעה מפני הסדור הנמצא בבני אדם ראה הרב להגיד דעתו בידיעה השם יתעלה, אחר הכחת ענינים מוסכמים אשר לא יוכל כל בעל שכל לחלוק בדבר מהם :

פרק כ ענין מוסכם עליו שהוא יתעלה לא יתכן שיחדש לו ידיעה עד שידע עתה מה שלא יודע הוא קודם וכו', כבר ביאר הרב בספר הקודם כי מפני קצורנו מהשיג אמתנו יתחדשו לנו אלו הספקות העצומות כמו שאמר המלמד לאדם דעת ה' יודע מחשבות אדם כי המה הכל, ראה הרב בזה הפרק לבאר בכמה הדברים נכדלה ידיעתו יתעלה מידיעתנו ושידיעתנו קרה להשיג א"ך הוא יודע כמו שקצרה מהשיג אמתנו ובידיעה הנאמרת עליו יתעלה ובנו הוא כשחוק הגמור, ולכאור זה החיל ואמר ענין מוסכם עליו שהוא יתעלה לא יתכן שתחדש לו ידיעה עד שידע עתה מה שלא ידעתי קודם, וביאור זה היסוד אינו יוצא מן הכח אל הפועל כי אם היה הדבר כן היה משקנה וכל שיחדש בו שום ידיעה יצא מהכח אל הפועל ויחלף בו שני, אם כן השם יתעלה יצא הפועל לו שיחדש בו שום ידיעה וזה ענין מוסכם מצעלי התורה ומן הפילוסופים. עוד אמר הרב כי הוא ג"כ מוסכם שלא יתכן שיהיה לו ידיעת רבות אפילו על דעת מי שיאמין בתארים, ומפועל על זה החומר, השם יתעלה הוא אחד מכל דבר ומכל אופן, ועצמו הוא ידיעתו, ועצמותו אין בו דבוי כלל, אם כן בידיעתו אין דבוי כלל, ואם אין לו ידיעות רבות יהיו הידיעות הרבות סבת הכול והיה מורכב ולא יהיה מחוייב התאליות, וכאשר הוהנו שני אלו הדברים שהשם יתעלה לא יחדש לו ידיעה ואין לו ידיעות רבות, נאמר אנחנו קבל עדת אנשי התורה אחר שאין לנו מסכימים שהשם יתעלה אין לו ידיעות רבות ואנחנו מחמינים גם כן שידע כל הדברים, יתחייב שבידיעה אחת יודע כל הדברים ולא בהחלף הידיעות יתחלפו הידיעות כחוק יתעלה, וכן וחוייב לנו אחר שאנו מחמינים שהשם ית' אין בו שני, שלם יחדש לו שום ידיעה, אבל מקדם יודע כל הדברים העתידים המתקדשים להיות וחוייב שנאמין שידעם קודם היותם ולא סר מהיות יודע אותם ולזה לא יחדש לו מדע כלל, כי ידיעתו שפלוגי הוא עתה נעדר ויחלף בעת הפלוגי ויתמיד נמצא כך ואחר כך יעדר, כשנמצא האיש ההוא כמו שקדמה ידיעה בו לא יחדש מה שלא היה נודע אלפי

קישוק

הנמצאות אשר ברא להם אלו הכלים כלומר כלי ההשגה, לפי הדעת שהיו חושבים שהש"י אינו נשגה (ז) ומפני קצורו הוא שבו אל השכל (י) יודע זה החסרן בנו, ר"ל הש"י יודע זה (מורה נבוכים ח"ג) 8 ח

החסרן : (ז) אין להשיג במוח שהיחידה מן ההריסה, והוא כאלו אמר מחשבתם לא תשיגו : **פרק כ (ה)** ואפילו לפי דעת המאמינים בתארים, תרצון שאפילו

מורה נבוכים חלק שלישי פרק ב

הידיעה בן. לא נוספה שם ידיעה ולא התחדש מה שלא היה נודע אצלו, אבל התחדש מה שהיה ידוע מקודם שיתחדש כפי מה שנמצא, ויתחייב לפי זאת האמונה שהיה המדע נתלה בהעדר, ויקיף במה שאין לו תכלה, והאמננו זה ואמרנו (ג) כי ההעדר אשר קרסה בידיעתו המצאתו והוא יכול להמציאו, לא ימנע התלות הידיעה בו, אמנם מה שלא ימצא כלל, הוא ההעדר הנמוך בחק ידיעתו, אשר לא תתלה ידיעתו בו, כסו שלא תתלה ידיעתו אנהו כסו שהוא נעדר אצלו, ואמנם התקשפה במה שאין תכלית לו, יש בו (ד) ונמה צאת בעלי העיון למה שהידיעה נחלת במין ומתפשטת על שאר אישיו המין בענין אחר זהו דעת כל בעל תורה כפי מה שירבי אליו הברור העיון. אמנם הפילוסופים פסקו הדבר ואמרו שלא תתלה ידיעה בהעדר, ולא תקום (כ"ג תקיף) ידיעה במה שאין לו תכלית, ואחר שלא יתחדש לו מדע מן השקר שידע דבר מן המתחדשים, ולא ידע אם כן אלא הדבר הקיים אשר לא ישתנה, וקצתם נתחדש להם ספק אחר, יאמר שאפילו הדברים הקיימים אילו ידעם יהיו לו דעות רבות, כי ברוב הידועים ירבו הדעות, כי לכל ידוע דעה מיוחדת בו, אם כן לא ידע כי"א עצמו. ואשר אומר אותו אני הוא, שסבת כל מה שנבשלו בו כולם, היא שום בן ידיעתו וידיעתו יתעלה יחס, ותעין

שם טוב

ידע הדברים הרבים, אם כן ותחייב שלא תתלה ידיעתו בהעדר ולא תקיף ידיעה במה שאין לו תכלית, ואחר שלא תתחלל לו מדע מן השקר שידע דבר מן המתחדשים ולא ידע אם כן אלא הדבר הקיים אשר לא ישתנה, וקצתם נתחדש להם ספק אחר שפ"ה הדברים הקיימים אילו ידעם יהיו לו דעות רבות אם כן לא ידע כי אם עלמו. אם כן ימצא לכאן נדיעות שהי' שלטת דעות, מי שיראה שהי' ידע הדברים הרבים והדברים המתחדשים נדיעות אחת ותתלה ידיעתו בהעדר ונמה שאין תכלית לו, ודעת מי שיראה שידע הדברים הרבים הידיעה אחת ולא הדברים הקיימים כלליתם בלתי הווים ולא נכסדים, ולא תתלה ידיעתו בהעדר ונמה שעתיד להיות ולא ג"כ במה שאין לו תכלית, ודעת מי שיראה שפילוטו הידועים הרבים והקיימים לא ידעם כי אילו ידעם היו לו ידיעות רבות, וכבר התבאר שאין לו אלא ידיעה אחת פשוטה א"כ לא ידע כי אם את עלמו, ואחר שהניח כל אלו הדעות סתם שתי דעות האחרונות לתם שהם הפך וסודי החזרה, כי השי' ידע האישים הוויים ואשר עברו ואלו עתידים להיות מעשה איש ופקודו ועלילות מעשיו נבדד וסתמי נסתרות לאין תכלית וכלם ידעם נדיעה אחת כמו שצ"ח הרמז, וכלם נכסדים כפידיק אחת עובדין לפניו ככני מרון וכלם נחתמים בחתום אחד בנידיעה אחת, ואחר שסבת כל מה שנבשלו הפילוסופים שום יחס בין ידיעתו וידיעתו ית' ותעין

אללנו חלל יתחדש מה שהוא ידוע מקדם שיתחדש לל שיתחדש דבר נדיעתו, ואחר שכל בעל תורה יאמין שזידיעה אחת ידע השי' כל הדברים, ויאמין ג"כ שזידיעה אחת ידע ההווה והעתיד והעבר. הנה יחוייב לפי זאת החזרה שיהיון האדם שתי אמונות אחרות והוא שיהיה מדעו נתלה בהעדר, ויהי זה בעבור שהוא נופע ומניע עד סוף כל הדורות והדורות הפתיות להיות בלתי נמלאת עתה אם כן וידיעתו תתלה בהעדר, וג"כ יתחייב שיהיון אדם שיקיף וידיעתו ית' במה שאין תכלית לו, והיה זה בעבור כי הוא ידוע בדברים הפתורים והמתחדשים והאישים המתחדשים הם בלתי נדיעות תכלית, והשני ידע הכל א"כ ידע הכז"ת, ואמרנו כי העדר אשר קדמה נדיעתו והוא יכול להמציאו לא ימנע ידיעה בו לא מה שהוא נמנע שיתמלא, כי בהעדר יאמר על שני דברים אם על שתי אשכר שיתמלא כמו שהזכיר שיהיה נכמד, כי כנה לא תפול שום ידיעה והוא כנמנע להיות לא תפול ידיעה בו כמו שלא תתלה ידיעתו אנהו כנה שהוא נעדר אללנו, ואמנם בהעדר אשר תתלה בו נדיעה השני' הוא לא אשר הוא אפשרי להיות, ואמנם ההקפס במה שאין תכלית לו יש בו ספק כי הכז"ת לא תקיף בו נדיעה והאישים בלי תכלית אם כן לא תקיף בהם נדיעה, ודעת אנהו נלמין שזידיעה אחת ידע הכז"ת והנעל תכלית וזה דעת כל בעל תורה כפי מה שכתב אליו ככרח העיון, אמנם הפילוסופים קבלו שהשי' לא יתחדש לו שום נדיעה ולא

קרקשקש

רשי' במאמר הלמ"ד במה שאחר הטבע, במאמר זה אמנם דעת האבות הוא הקודם על כל דבר זל, ולזה רחוק אנשים לומר שהוא יודע מה שבאנו אבל בדיעה בוללת לא בדרך הקליה, והאמת שמצד שהוא יודע עצמו לבד, וכל מה שהצאות בפיאיות אשר הוא עלה למציאותם, ומשל זה כי שיויע חום האש לבד כי לא יאמר בו שאין לו ידיעה בטבע בחום הנמצא ברביבים החמים, אבל זה הוא אשר ידע טבע התום במה שהוא חום, וכן הראשון שבתה שבו הוא אשר ידע טבע הנמצא במה שהוא נמצא במחולל באשר ידע עצמו. ולזה היה שם הידיעה נאמר על ידיעתו ית' וידיעתו בשתוף השם, וזה שיהיה הוא סבה לנמצא והנמצא הוא סבה לידיעתו הנה ידיעתו ית' אינה מתאורת לא כבוללת ולא בחלקי, לפי שאשר ידיעתו בוללת הוא יודע החלקים אשר הם בפועל בבת הנה ידיעתו בהבנת היא ידיעה בבת, אחר שהנה כבוללת אמנם הוא ידיעת הניגונים החלקים, ובאשר הנה כבוללת הוא ידיעה בבת ואין כח בידיעתו שבתם שמו הנה ידיעתו אנה כוללת, ויותר מובא מזה שלא תהא ידיעתו חלקית לפי שהחלקיות אין להם תכלית ולא תכללם ידיעה הנה הוא ישתנה שבו ולא יתואר בידיעה אשר בניו ולא כבוללת אשר הוא מקבילתו כמו שלא יתואר בתם מי שרובו שלא ימצאו בו אחר מרמם, הנה כבר התבאר א"כ מציאות נמצא לא יתואר בידיעה אשר בניו ולא כבוללת אשר

שאפילו לדעתם שמאמינים בתארים מתחללים לבורא ית' נאלו תאמר הי חכם יכול רוצה ושאר התארים: (ג) כי ההעדר אשר קרסה בידיעתו המצאתו והוא יכול להמציאו לא ימנע התלות הידיעה בו, הרצון בזה ההעדר אשר קרסה בידיעתו בעת הנה ההמצאה הנבעת לאחר זמן, והוא יכול להמציאו, רוצה בזה ההעדר יכול להמציאו כשירצה, או שב בניו המצאות אל ההעדר והוא כאלו הנעדר לא ימנע התלות הידיעה בו רוצה בו הענין הנעדר: (ד) ונמת קצת בעלי העיון לומר שהידיעה נחלת במין ומתפשטת בכל איש המין, מ' שתמין הוא בעל תכלית והאישים הם בכללים במין, וא"כ לפי דעתם הידיעה אינה מסתת במה שאין לו תכלית: והו דעת כל בעל תורה, הראשון בו שבוכל כל בעל תורה לאמין זה שתהא נדיעה נוללת והאישים נכללים במינים על כל תריה הקפה במה שאין לו תכלית. ויש לתמוה בזה תמה במה שאמרוים זה כי המינים אין להם מציאות כלל והם ענינים שכלים וגבולים אשר יקבל השכל במשנתו האיש על התחש מעמיים רבים והאישים יש להם מציאות תחין לשכל ולתכלית, וכן ידעם אחר אם תאמר שהוא ידע המינים וידיעתו מתפשטת על כל האישים והם נכללים במינים כמו שאמרנו היא ידיעה בבת אחר שהכולל הוא נדיעה השכל החלקים אשר הם בבת במינים, ולזה אמר אבן

מורה נבוכים חלק שלישי פרק ב

ותעין כל כת כעניינים נמנעים בדיעתנו ותחשוב שהוא מיוחד * בדיעתו, או יסופק עליו הענין, וצריך שנרבה להוכיח הפילוסופים על זאת השאלה יותר מכל אדם, שהם בארו במופת שעצמו יתעלה ארז רבני בו ולא תאר לו חוץ לעצמו, אבל עצמו מדעו ומדעו עצמו, והם הם אשר בארו במופת ששכלנו וידיעתנו מקצרות להשיג אמתת עצמו כפי מה שהיא, כמו שבארנו, ואיך יחשבו שישנו ידיעתו, וידיעתו אינו דבר חוץ לעצמו, אבל זה הקצור בעצמו אשר קצרו ידי שכלנו מהשיג עצמו הוא הקצור מהשגת ידיעתו בדברים איך היא, ואין זה ידיעה ממין ידיעתנו שנקיש עליה, אבל הוא ענין נבדל כל ההבדל, וכמו שיש עצם מחוייבת המציאות, מאתה התחייב כל נמצא לפי דעתם, או היא הפועלת כל אשר זולתה אחר ההעדר לפי דעתנו, כן נאמר שהעצם היא משגת כל אשר זולתה, לא יעלם ממנה דבר בשום צד מכל מה שהמציאה, ואין שתוף בין ידיעתנו וידיעתו כמו שאין שתוף בין עצמנו ועצמו, ואמנם המטה הנה שתוף שם הידיעה, כי השתוף הוא בשם לבד וההבדל באמתתו, ומפני זה יתחייבו ההרחקות, כי נחשוב שהעניינים המחוייבים לידיעתנו, מחוייבים לידיעתו. וממה שהתבאר לי גם כן מספיק התורה שדיעתו יתעלה במציאות אפשר אחר שעתידי להיות, לא תוציא האפשר ההוא האפשר כלל ב אבל טבע האפשר עומד עמו, ושאין הידיעה כמה שיתחדש מן האפשריים מחייבת היותם כהכרח על אחד משני האפשריים, זאת גם כן פנה מפנות תורת מרע"ה אין ספק בה כלל, (ד) ולו"א ועשית מעקה לגגך ונ', וכן אמרו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה ונ', וכן נתינת התורות כלם והמצוה והאזהרה שבה אל זה השרש, והוא שדיעתו כמה שיהיה לא יוציא הדיבר האפשר ההוא מטבעו, ² וזהו המסופק הנדול לפי השגת דעתנו הקצרה. והתבונן בכמה דברים נבדל מדעו ממדענו לפי דעת כל בעל תורה, תחלת זה, בהיות המדע האחד (ב) יאות וישוה לדיעות רבות מתחלפות במינין, ³ והשני בהתלותו

במה

(*) לא מחייב

שם טוב

ותעין כל כת כעניינים נמנעו בדיעתנו ויחשוב שהוא מחוייב בדיעתו או יסופק עליו הענין. וצריך שנרבה להוכיח הפילוסופים על זאת השאלה יותר מכל אדם, למה שהם ניצרו במופת שעצמו ית' אין רבני בו ואין לו תואר ענין לעצמו, וכיארזו שמדעו הוא עצמו ועצמו הוא מדעו, וכיארזו הפילוסופים גם כן במופת ששכלנו וידיעתנו מקצרים להשיג אמתת עצמו על מה שהוא עליה כמו שכבר ביארנו בפרקי זה במאמר בחלק ראשון, ואל"כ איך יחשבו הפילוסופים שישנו ידיעתו ואם ישנו ידיעתו ישנו עצמותו כי ידיעתו אינו דבר חוץ לעצמו, אבל זה הקצור בעצמו אשר קצר שכלנו מהשיג עצמו הוא זה הקצור מהשיג ידיעתו בדברים במלכות איך היא, אין זאת הידיעה ממין ידיעתנו שנקיש עליה אבל היא נבדלת בתכלית ההבדל, וכמו שיש עצם מחוייב המציאות מחייב ויתחייב כל נמצא לפי דעתם בקדמות ואין אנו משיגים עצמות זה מחוייב המציאות ולא איך יתחייבו הדברים ממנו או גם כפי דעת החידוש היא פועלת כל אשר זולתה אחר ההעדר לפי דעתנו, ולא נדע זאת התחלה פועלת וגם כן לא נדע איך פעל על הדברים, כי נאמר שהעצם הכואו הוא משגת כל מה שזולתה לא יעלם ממנה דבר בשום צד ממה

אמר

היולעים יתחלפו לו הידיעות : ב אבל טבע האפשר עומד עמו. ל"ל עומד עם הדבר האפשרי וכי הוא אפשר בזמנית עצמו : ג וזהו המסופק הגדול לפי השגת דעתנו. ל"ל היות ידיעתו ית' בלפטר לא תכריז האפשר, הוא ענין מסופק גדול לנו איך אפשר זה יוד שכלנו קצרה בזה, בהיות המדע האחד יאות וישוה לדיעות רבות. ויש בוס מקום עיון כי ג"כ בדיעה ארזת האדם הוא ית' מדבר שהיא ידיעה אחת פשוטה ויאות שהוא לדיעות רבות מתחלפות במינין, כי בהידע לירות הדומם ולירות האומה ולירות המי ולירות המדבר, ואלו ידיעות מתחלפות ויחלדו, ואל"כ בענין זה לא נבדלה ידיעתו ית' מדיעתנו, התשובה בזה כי הענין כן מה שהוא הולך מהלב השלמות והאורה, אבל בדיעות המכריזים וגם שהם פרכיים חי אפשר בהם מהלך השלמות והאורה, ובה הזד הוא נמנע בדיעתנו שבמקום האחד ישוה לדיעות רבות : ד והשני בהתלותו כמה שלא נמצא בדיעתם הסבות, בדיעתנו שהשגת חלקה ביום פלוני, ובכלל בכל אלו העניינים צריך שיעיון בספר מלחמות השם לה"ד לוי בן גרשם ז"ל :

שהמציא ואין שתוף בין ידיעתנו וידיעתו כמו שאין שתוף בין עצמנו לעצמו ואמנם ההטעמה הנה הוא שתוף שם הידיעה כי יחשוב האדם כי הידיעה בו ובו נאמר בהסכמה בנינו ובינו ית', ואין הדבר כן כי הידיעה בנו ובו הוא בשתוף בהגור ואין דבר שיכלול כי אם השם לבד, ומפני זה יתחייבו ההרחקות רבות כי נחשוב שהענינים המחוייבים לידיעתנו מחוייבים לידיעתו : עוד מיהו הכר הבדל ה' שגבול ידיעת ה' ית' מדיעתנו והוא יסוד התורה כולה, ואמר, ממה שיתבאר לי ג"כ מספיקי התורה שדיעתו ית' במציאות אחר שתמיד להיות לא יוצא האפשר ההוא מטבע האפשר כלל, אבל טבע האפשר עומד עמו ושאין הידיעה כמה שיתחדש על אחד משני האפשריים מחייבת היותם כהכרח, כי השם ית' ידע שראובן ייטה צדיק או רשע, שהוא אפשרי לכל אחד מהאישיות וידיעתו אינה מרחתת להיות צדיק או רשע, זה גם כן פנה מפנות תורת מרע"ה כי אחר שנאמין שכל הדברים מתחלפים ידעם השם ית' קודם היותם ואם היו מחוייבים להיות הטוב החורה כלה, אם כן יתחייב שיאשרו הדברים אפשריים עם שהשם יתעלה ידעם קודם היותם והוא שדיעתו כמה שיהיה לא יוצא הדיבר האפשר ההוא מטבעו, וזהו הספק הגדול לפי השגת דעתנו הקצרה כל מעט יבוא אל סקורה שידע הדברים האפשריים וישארו אפשריים. עוד אחר הכר והתבונן בכמה דברים נבדל מדעו ממדענו לפי כל בעל תורה, הראשון בהיות המדע האחד יאות וישוה לדיעות רבות מתחלפות כמין, כבר

קישוקש

שמכתבאר באותו המאמר שלולא אותו המעקה אפשר יטול וימות ועשית המעקה ישכרתו מזה : (ב) יאות וישוה לדיעות רבות מתחלפות

אשר בנו ואין זולתיות בין מציאותו וידיעתו : (ד) ולו"א אמר ועשית מעקה לגגך, הרצון בזה ולולא שהדבר כן הוא שדיעתו לא יוציא האפשר ההוא מטבע האפשר לא אמר ועשית מעקה

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כ

במה שלא נמצא, והשלישי הקיפו כמה שאין תכלית לו, והרביעי בהיות מדעו לא ישתנה בהישג המחודשים, (ו) ונראה שרדיעת הדבר העתיד להמצא אינו הידיעה בו שכבר נמצא, אבל הגנה תוספת אחת והיא שאשר היה ככח שכ בפעל, והחמישי לפי דעת תורתנו בהיותו ית' לא תברר ידיעתו אחד מכ' אפשריים, ואף על פי שכבר ידע אחרית אחד מהן ע"ד יחוד וברור, ואם כן אני תמיה באי זה דבר דמתה ידיעתנו לידיעתו לפי דעת מי שואמין המדע תואר נוסף, האם יש הגנה אלא

השתנה

שם טוב

ידעת כי השם יתעלה דבר נכדל מכל חמר והתבאר כסתר הכנס כי שכלנו אינו דבר שהוא בטועל אלא הפשטת הדברים מחמר, ואם הדבר החמריים ישנו טכניים אחר שיפישט אותם השכל מחמרים, אם כן מי שהוא מושטע מעיקרו כל שכן שחייבין שיהיה שכל ומדע, ויתבאר ג"כ שזה השכל הוא פוטל העולם, ואחר שהוא אינו דבר אלא שכל וידיעה יחוייב שיפשל בדיעתו, ואחר שכל הדברים כלים ממנו יחוייב שיהיו ידועים לו ואחר שהוא אחד יחוייב שידע דברים רבים בידועים אחת, ואם כן לא לבד יחוייב שיהיה מדע אחת וישו לידועים כולם בשם יתעלה כפי הדעת החוריי, אבל ג"כ כפי דעת הפילוסופים:

אמר שם טוב רבים מהפילוסופים מהכמיים שהשם יתברך ידע בידועה אחת פשוטה ידועים רבים, אלא שנתחלפו איך אופן זאת הידיעה, כי ג"כ וזכוח"ד יתשנו שאלוהות זאת הידיעה שהוא בדמיון האור שהוא התחלה לנומים רבים כשיתמרב עם דברים מהחלשים, וכן יתשנו כי בגז' מתיא' ש"י בכל הנמצאים הוא לבד אחד אלא שיתחלף פעולותיו ופי התקבלים, וקצת אנשים חשבו דמיון זה כמו שהאדם יוכל להפישט מחושים רבים הטבע הכולל, כן השו"ת והשכל הנכדל יש להם כח להשכיל הטבע החשוף הנמצא בחושים רבים ואם השכל האנושי לא יוכל לשער זה, ובר' ירצה כי הש"י ידע ידועים רבים נפרדים זה מזה בידועה אחת, כמו שהיא הדעת החורניית, כי דעת ב"ם בתקן יסוד התורה כי כמעט הוא מתקל ידיעת הש"י מהאישים והבונים והמינים. והאמת הוא דעת הרב והחכם ב"ר, כי אחר שיתבאר שהשם יתעלה והשכלים הנכדלים הם עלות לזה הנמצא כמושג, יחוייב שיהיה זה עולם החושש וידע לאל ולשכלים הנכדלים, ואחר שהתבאר שאין דבר ולא הרכיב בהם יחוייב שבידיעה אחת ידע כל הדברים: והשני בהתלותו במה שלא נמצא, והרצון בו כי ידיעתו מדיעתו, ושנחנה אי אפשר שגדע הכלתי נמצא בין שיהיה נמנע להמצא בין שיהיה אפשרי להמצא, כי מהות הידיעה אינו דבר אלא לקיחת החשיב ורית המושג ואחר שהדבר בלתי נמצא לא תטול הידיעה בו:

אמר שם טוב ראייתו בכאן ספק גדול, כי אחר הרב שהאדם לא יוכל לדעת הכלתי נמצא ולא תתלה ידיעתו בהדבר, כי זה שקר תבואר, כי אנתנו נדע רבים מהכפודים אשר לא אפשר נמצאו, כמו שגדע שהקוטר בלתי מחוץ ללצל ובזוג שאינו נפרד ובאבן שאינו חי, וג"כ כמו דברים רבים אפשריים אשר הם כלתי נמצאים עתה, כמו שאנתנו נדע שהשמש תלקח או הירח ואם אינו בלתי נמצא עתה, ואם כן ידיעתנו תתלה בהדברים בין ההפך האפשרי בין ההפך הנמנע, וא"כ איך גמר הרב שמדעו נכדל ממדעו בשמדעו ית' תתלה במה שלא נמצא*: והשלישי הקיפו במה שאין תכלית לו, זה הכדל

מוחמד

שלישי נכדל בו הש"י ממדעו, כי למה שמדענו הוא נקחת מלורתו הנמצאים והשכל יחד מושגים מהדמיון והיו ללא ויכל לצייר שני דברים יחד, ולכן יוצר הדברים בזה אחר זה, לכן כשיצייר האדם ואח"כ יצייר הסוס ואח"כ הממור וכן שאר הנמצאים יציירם בזה אחר זה, ובידיעות האנושיות אף שהיו רבות הם בעלות תכלית, אבל הש"י מחמר שקבלו אנשי התורה שהוא יודע האישים כלם והאישים הם בנ"ת יחוייב שידעם ואחר שהוא אחד פשוט יחוייב שידע בידועה אחת דברים שהם בנ"ת, זה אי אפשר לשכל האנושי להשיג, ולא תשיג במחמרי אומר כי הוא ידע הדברים בנ"ת מלד שצורת החיין כוללת אישים בנ"ת, כי זה יסלק ידיעת הש"י מהאישים והוא הפך יסודי החורה כלל: והרביעי בהיות מדעו לא ישתנה בהשיג המחודשים, ונראה שהידיעה שהדבר העתיד להמצא אינו ידיעה בו שכבר נמצא אבל היא תוספת אחד, זה הכדל רביעי נכדל מדעו יתעלה ממדעו כי מדעו יתקנה בהשיג המחודשים, כי א"ל שיהיה הידיעה האחת תשוב לאשר הוא עתיד להיות ואשר הוא נמצא כאשר ימצא כי העתיד להיות נודע בו שהוא עתיד, ואשר הוא נמצא נודע שהוא נמצא, ואי אפשר שהשכלים יודעו בידועה אחת כי יהיה שקר שהכווה והעבר והעתיד יודעו בידועה אחת, והשם יתעלה יודע בידועה אחת אחר היה ואשר עתיד להיות ואשר הוא נמצא עתה ואחר כך גם כן נעדר, מה שאי אפשר לשכל האנושי להשיג ולא לעי' איך יהיה בידועה אחת ידע הדברים המתחדשים העתידים להיות ואחר כך היו: והחמישי לפי דעת תורתנו בהיותו יתעלה לא תברר ידיעתו אחד משני האפשריים ונכדל לפי שכבר ידע אחריתו א' חכם, זה הכדל חמישי שבו ונכדל לפי דעת השם יתעלה מדיעתו, כי אנתנו נכדע הדבר העתיד להיות יחוייב שיהיה ולא יהיה אפשרי ידע לא אלא שגדע שהדבר העתיד להיות שהוא יהיה אפשר שלא להיות זה יהיה מחשבה לא ידיעה, אם כן כשנדע בהמתו שגדע אחד משני האפשריים עתיד להיות יחוייב שיהיה, ואנתנו קבל עדת ישראל יחוייב שנאמין כשידע בא' משני האפשריים העתיד להיות כמו אם יהיה ראוין לדון אז ראשי כי זה אם לא ידעוהו קודם לא ידעוהו אחר שיהיה אחר שלא יתחדש עליו שום ידיעה כי אם נתחדש היה משתנה, אם כן יחוייב שידע כל דבר העתיד להיות קודם שיהיה, ואם לאמר אז נאמין שידועות יחוייב שיהיה יתקבל התורה כלל ולא יהיה בה שבר וטושג, אחר שהדברים יחוייבו מדיעתו, וזכו הספק הגדול איך ידע האפשר וישאר אפשר וזה אי אפשר לאדם לשער בו, כי כמ"ש הרב בו כמעט יוצא אל שמירה ועל זה ועל כיוצא בו אחר הגנוב פליאה דעת ממני שנבדל לא אוכל לה, אלו חמשה הכדלים אשר אחר הרב שנכדלה ידיעתו מדיעתו יתעלה לפי דעת כל בעלי תורה יחוייב גם כן לפילוסופים כפי הקדמותים, ואם יגזור אל בחיים אחר נבחר

קרישקש

מתחלפות במינים, הרצון בה שבידיעה אחת פשוטה ידע הידועים כולם: (ו) ונראה שרדיעת הדבר העתיד להמצא אינו הידיעה בו

(*) דבריו אין להם מקום, כאשר יפגונו כל מיני דנבני המורס.

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כ בא

השתוף בשם לבד, אמנם לפי דעתנו אשר נאמר שאין דעתו דבר נוסף על עצמו, באמת התחייב הכדלת ידיעתו לידיעתנו ההבדל העצמי הזה כהבדל עצם השמים לעצם הארץ, ככר באור הנביאים וה אמרו כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי, כי גבהו שמים מארץ כן גבהו ונו', וכלל הענין אשר אומר אותו בקצרה, כי כמו שלא נשני אמתת עצמו ועם כל זה ידענו שמציאותו שלמה מכל מציאות, ולא יתערב עמה לא חסרון ולא שנוי ולא הפעלות כלל, כן עם היותנו בלתי יודעים אמתת ידיעתו מפני שהיא עצמו, גדע שהוא לא ישיג פעם ויסקל פעם אחרת, ר"ל שלא יתחדש לו מדע כלל, ולא יתרבה ולא יגיע לתכלית, ולא יעלה ממנו דבר מן הנמצאות כלם, ולא תבטל ידיעתו אותם מבעיהם, אבל האפשר נשאר עם טבע האפשרות, וכל מה שיראה בכלל אלו הדברים מסתירה, הוא לפי מצינת מדענו אשר לא ישתתף עם מדעו כ"א בשם לבד, וכן הכוונה תאמר על מה שנכוננהו אנהנו עליו ועל מה שיאמר שהוא ית' כיון אלו, בשתוף, וכן ההשגחה נאמרת בשתוף על מה שנשנוהו אנהנו עליו ועל מה שיאמר שהוא ית' ישגיה עליו, והאמת א"כ שענין ההשגחה, וענין הידיעה, וענין הכוונה, המיוחסות אלינו, בלתי ענין המיוחסות אליו, ובשילקחו שתי ההשגחות או שתי הידיעות או ב' הכוונות על שיקבצם ענין אחד, וכאו הספקות הנזכרות, וכשיוודע שגל מה שיוחס אלינו נברל מכל מה שיוחס אליו יתבאר האמת, וכבר הגיד ההבדל בין אלו המיוחסים אליו ובין המיוחסים אלינו באמרו, ולא דרכיכם דרכי, כמו שקדם לנו זכרו :

פרק כא הפרש גדול יש בין ידיעת העושה כמה שעשה וידיעת זולתו בעשוי ההוא, והוא שהדבר העשוי אם נעשה נאות לידיעת עושהו (ה) יהיה עושהו א"כ למה שעשה נמשך לידיעתו, ואולם שאר בני אדם המתבוננים בעשוי ההוא וידיעתו ידיעה מקפת, תהיה ידיעתם נמשכת אחר העשוי, והמשל בו שהאומן שעשה זה הארון אשר יתנועעו בו משקלים לניולת המים ויורו על מה שעבר מן היום או הלילה מן השעות, כל מה שיגר בו מן המים, ושנוי הצעת הנרתם, וכל חוט שימשך, וכל לוח שתדר, הכל מושג ידוע אצל העושה אותם, ולא ידע התנועות ההם מפני התבוננו בתנועות המתחדשות עתה, אבל הענין בהפך, והוא שהתנועות ההם המתחדשות אמנם התחדשו כפי הסכמת ידיעתו, ולא כן הוא המתבונן בכלי ההוא, אבל המתבונן כל אשר יראה תנועה אחת תתחדש

ול

שם טוב

כחינת מדענו אשר לא ישתתף עם מדעו כי אם בשם לבד, וכן ראו להאמין כי הכוונה נלמדה על מה שנכוננהו אנתנו ועל מה שיאמר בו שהוא כיון אליו שהוא נשיוף, וכן שהגנה נלמדה נשיוף על מה שנכוננהו אנתנו ועל מה שנלמדה בו ית', ובשילקחו שתי ההשגחות או שתי הידיעות או שתי הכוונות על שיקבצם דבר אחד יבואו הספקות הנזכרות, ובשגדע שכל מה שיוחס אליו בין ככוונתו לעשות העולם בין ידיעתו בדברים בין בהשגחת העולם שהוא נכלל ממה שיוחס אליו, יתבאר האמת ויתרו הספקות כלם, וכבר הגיד ההבדל בין המיוחסים אליו ובין המיוחסים אליו ולא דרכיכם דרכי, כי לא מחשבותי מחשבותיכם רמז לידיעה ולא דרכיכם דרכי רמז לכוונתו ית' ולהשגחתו, כל מה שדבר הרב ידיעת הש"י הוא דבר גדול והמעלה ומסכים לאמת ומסכים ליסודי התורה כי זה הוא הפך כפלות זה הספר, ושנכת מי שנתן לנו מורה נבוכ' שיריבנו דרך אמת והכדילנו מן החושים והקריבנו לעבודתו כי הידיעה היא עבודה האמתית: **פרק כא** הפרש גדול בין ידיעת העושה כמה שעשה וכו', למה שהרוב קדם נפרק שעבר לומר ההבדלים אשר נכללה ידיעתו מלדעתנו, ר"ל כזה הפך לבישור איך הוא אמת מה שאמר ואיך ידיעתו נלמדה בשתוף עם הידיעה כגו, ומלך הידיעה לשני חלקים אל ידיעה טועלת ולא

מיוחד ידיעת השם יתעלה ובהשגחתו, ואכזר כי כל אלו הכדלים אשר הניח הרב כפי דעת הקורה יתווינו למילוסומי דרב, וקצת המפרשים מפרש אלו הדי הכדלים כמיוחסים זרים כפי יסודי התורה והקד' דעת הרב ואמר לזכרם כ"ש להאמין בהם, ואם ידיעת הש"י נכללת מידיעתנו מאלו הכדלים, אחר הרב אם כן אינו תמה כלל זה דבר דמתי ידיעתנו לידיעתו, וכאמת יתחייב הכדל ידיעתו מידיעתנו כהכדל עצם השמים לעצם הארץ. וזה כבר ביארו הגנאיס ואמרו כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נלמ' כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי ונו', אבל נרדף להאמין על דרך כלל כי כמו שלא נשני אמתתו ועכ"ו ידענו שמציאותו שלמה מכל מציאות לא יערב עמה חסרון ולא שנוי ולא הפעלות כולל עם היותנו בלתי יודעים אמתת ידיעתו, כן נדע שהוא לא יגיע פעם אחד ויסקל פעם אחרת שאם היה הדבר כן היה עם חסרון כמה שיתחדש לו מדע, אבל אחר שאין שם התחדשות שום דבר לא יתחדש לך מדע ולא יתרבה כי נדיעה אחת ידע כל הדברים ולא יגיע לתכלית אחר שידע האישים כלם ולא בלי תכלית, ולא יעלה ממנו דבר מהנמצאות כלם, והם בטל ידיעתו אותם טבעיהם אבל האפשר אפשר מטבע האפשרות, וכל מה שיראה בכלל אלו הדברים מסתירה הוא לפי

קישוק

על הפועל כאשר יהיה מסודר מתוקן כולל אל מה שימסך אליו מסודר השמים, והראשון ידע הדברים כפי מה שהם עליו ב' ידיעה שהיא יותר נכבדת ממיני הידיעות, כי ידיעתו תחיל אל מה שיגיע מציאות הידיעה כדעתנו צורת הנוכחים והשמים והב' והצמחים, ואל מה שיעבור מציאות הידיעה ההוא, כמו שידע המוסק צורת המתח אשר יודענו מפתח עצמו מבחתי

הענין כמו שהראה ב' שאחר ה' ענין סותר זאת התנהג : **פרק כא** (ה) יהיה מעשה העושה א"כ למה שעשה נמשך לידיעתו, ואין כאן ידיעת רבות מתחדשות, וכן אומר אבן עזר' בספרו בכונות, אמר שהראשון חכם, כי התכמת תשולל על שני דברים, אחד מהם הידיעה והוא ציוו הדברים בהאמתת המדות והגדר והאמתה כם באמת הגמור המאמת. והשני